

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR DIPLOMATIJOS
MAGISTRO PROGRAMA

ŠARŪNAS DARGIS

II kurso studentas

**IŠORINIŲ VEIKĖJŲ VAIDMUO FORMUOJANT KURDISTANO
POLITINIUS TERITORINIUS DARINIUS**

MAGISTRO DARBAS

Vilnius, 2019

BAKALAURO/MAGISTRO DARBO PRIEŠLAPIO PAVYZDYS
(irišamas po titulinio lapo)

Bakalauro/magistro darbo vadovo/ės išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....

(data)

.....

(parašas)

.....

(v., pavardė)

Bakalauro/magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....

(data)

sekretoriaus/ės parašas)

.....

(Gynimo komisijos

Bakalauro/magistro darbo recenzentas/ė:

.....

(v., pavardė)

Bakalauro/magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas/ė:

Komisijos nariai:

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Dargis Š. Išorinių Veikėjų Vaidmuo Formuojant Kurdistano Politinius Teritorinius Darinius: Politikos mokslų specialybės, magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas, 2019

Reikšminiai žodžiai: Kurdistanas, išoriniai veikėjai, intervencija, Artimieji Rytai, kurdai, *de facto* valstybė, didžiosios valstybės, Irakas, Turkija, Iranas, Sirija, politiniai teritoriniai dariniai, konflikto studijos, saugumo studijos

Šiame darbe apžvelgiamos išorinių veikėjų praktikos formuojant Kurdistano politinius teritorinius darinius. Pasitelkiami trys skirtingi laikotarpiai, nagrinėjant istorines aplinkybes lėmusias politinę teritorinę Kurdistano raidą. Bandoma paaiškinti išorinių veikėjų motyvus ir priežastis, sąlygojančiamis laikotarpio padarinius Kurdistano regione. Pateikiami intervencijos būdai, raida, bei kokios pozicijos tarptautinė bendtuomenė laikosi konflikto metu skirtingais laikotarpiais. Apibrėžiami kurdų vidiniai faktoriai - teritorijos ir valstybingumo reikšmė, formuojant politinius teritorinius darinius. Pateikiami dabartiniai santykiai tarp išorinių veikėjų ir kurdų regionų, siekiant paaiškinti dabartinį išorinių veikėjų įtaką. Pagal šiandienines aktualijas analizuojamos skirtingų kurdų regionų politines ateities perspektyvas.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas darbas „Išorinių veikėjų vaidmuo formuojant Kurdistano politinius teritorinius darinius“ yra:

1. Atliktas mano paties ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Šarūnas Dargis

Vardas, pavardė

(parašas)

TURINYS

ĮVADAS.....	6
1. LITERATŪROS APŽVALGA.....	9
2. DARBO METODOLOGIJA.....	11
2.1 Darbo Rengimo Metodika.....	12
2.2 Teritorijos ir Tapatumo Reikšmė Valstybės formavimo praktikose.....	13
2.3 Teoriniai aspektai apibrėžiantys išorinių veikėjų elgseną teritorinių darinių formavimo procese.....	15
3. XXa. SVARBIAUSI KURDISTANO POLITINĖS TERITORINĖS RAIDOS EPIZODAI.....	18
3.1 I I-jo Pasaulinio Karo Pabaiga: Osmanų imperijos žlugimas.....	20
3.2 II-ojo Pasaulinio Karo Pabaiga: Mahabado respublikos iškilimas.....	23
3.3 Šaltojo karo pabaiga: <i>de facto</i> Irako Kurdistanas susidarymas.....	25
3.4 Lyginamoji Istorinių Laikotarpių Analizė.....	28
4. IŠORINIŲ VEIKĖJŲ SANTYKIAI SU KURDISTANO REGIONAIS.....	29
4.1 De facto nepriklausomas Irako Kurdistanas.....	29
4.2 Turkijos kontroliuojamas Kurdistanas regionas.....	31
4.2 <i>De facto</i> nepripažintas Sirijos Kurdistanas regionas.....	35
4.3 Irano kontroliuojamas Kurdistanas regionas.....	38
IŠVADOS.....	39
LITERATŪRO SĄRAŠAS.....	40
PRIEDAI	
SUMMARY	

ĮVADAS

Šiandieniniame politiniame kontekste apibūdinant Vakarų Azijos (kitaip dar žinoma kaip Artimieji Rytai) regiono politinę situaciją, neretai pasitelkiamos sąvokos tokios kaip pilietiniai neramumai, etniniai-teritoriniai konfliktai, „karštasis taškas“. Regione esančios valstybės, išgyvenusios ne viena pilietinį karą, dažnai tyrinėtojų yra įvardijamos „nestabiliomis valstybėmis“. Susirūpinimą kelia, valstybėse esanti didelė tautinė fragmentacija, neapibrėžtos bendruomenių teritorijos, kurios susijusios tiek su nacionalinio tapatumo tiek su saugumo problemomis. Regiono epicentre – kurdų tauta – viena iš didžiausių pasaulio tautų, neturinčių suverenos valstybės. Kurdų paplitimo arealai siejami su regionu žinomu kaip Kurdistanas – tai geopolitinis ir geokultūrinis kurdų tautos centras. Kurdistanas, kuriame gyvena apytikriai 25 milijonai kurdų, patenka į keturių valstybių – Turkijos, Irako, Irano ir Sirijos teritorijas, kurios analogiškai yra skirstomos į šių valstybių Kurdistan regionus. Kiekvieno iš šių regiono politinis statusas ir teisės valstybėse skiriasi, tačiau juos vienija valstybingumo, ar bent jau platesnio politinio statuso regione siekiai.

Kurdistano atvejis atskleidžia nenuoseklios Artimųjų Rytų teritorinės raidos aspektą, kai didelės reikšmės teritorinių sienų ir dabartinių valstybių atsiradimui turėjo didžiosios valstybės. Dėka itin reikšmingos geostrategines padėties (naudingosios iškasenos, prekybiniai keliai), išoriniai veikėjai siekė pasinaudoti regiono fragmentacija, praplečiant savo įtakos sferą. Keletą epizodų galima pastebėti XXa. - po I pasaulinio karo, Osmanų imperija buvo padalyta Didžiųjų valstybių į teritorijas, remiantis savais interesais, neatsižvelgiant į teritorijose vyraujanti etniškumą. Taip pat prasidėjus Šaltajam karui, Artimieji Rytai tapo skirtingų blokų taikiniu, suvokiant regiono ekonominę svarbą.

Šaltojo karo pabaiga simbolizavo naujų tarptautinių santykių etapą, kai tarptautinė bendruomenė siekia daugelyje regionų (tame tarpe ir Artimųjų Rytų regionas) įvesti taiką ir stabilumą. Tam įtakos turėjo dabartinis, vienintelis *de facto* autonomijos statusą turintis kurdų regionas - Irako Kurdistanas, kuris susiformavo dėka XXa. pabaigoje Vakarų vykdytos intervencijos prieš Sadaamo Huseino režimą. Nuoseklus vykdytas kurdų tautos naikinimas paskatino tarptautinę bendruomenę atsigręžti į žmogiškumo faktorių. Būtent vykdytos intervencijos po Šaltojo karo valstybės teritorijoje labiau sietinos su regiono stabilumo ir taikos užtikrinimu. Tam pasitelkiami ir kitos išorinės nevalstybinės organizacijos (JTO ir kt.) tarpininkaujant tarp konfliktuojančių pusių ir bandant pradėti taikos derybų procesą. Taigi dabartiniame kontekste labiau toleruotinas valstybių teritorinis vientisumo principas, o karinės pajėgos pasitelkiamos tik kraštutiniais atvejais. Tik retais atvejais šis tarpininkavimas ir stabilumo užtikrinimas pasibaigia naujo teritorinio darinio

susiformavimu. Šioje perspektyvoje mažai tikėtina, kad išoriniai veikėjai pasisakys už nepriklausomo Kurdistanio idėją, ypač esant galimybei, kad tai tik labiau eskaluotų regioninius konfliktus. Tačiau tai nereiškia, kad jie neatlieka jokio vaidmens regione politinių teritorinių darinių formavimo procese.

Darbe keliama prielaida kad XXa. Išorinių veikėjų suformuotos valstybių sienos nėra natūralios. Ši aplinkybė nulemia atsiradusią įtampą, konfliktą tarp oponuojančių pusių – kurdų tautinės grupės, siekiančios platesnių teisių, ir valstybių, kurioms teisiškai priklauso Kurdistanio teritorija. Iš čia kyla problematika liečianti ir tarptautinės bendruomenės požiūrį į nepripažintus teritorinius darinius, bei neapibrėžtas etninių bendruomenių teritorijas. Kokios pozicijos laikytis tarptautinei bendruomenei, kai dabartinė situacija kurdų valstybėse neužtikrina saugumo regione? Ar galimas taikus sprendimas, užtikrinantis platesnes kurdų teises, bei integracija valstybių politiniame gyvenime? Kokia tikimybė kurdų regionams tapti lygiaverčiais, teisiškai pripažintais politiniais teritoriniais dariniais? Darbe yra žvelgiama iš išorinių veikėjų – didžiųjų valstybių ir nevalstybinių organizacijų perspektyvos, siekiant išsiaiškinti koks yra jų vaidmuo formuojant minėtus kurdų teritorinius darinius.

Šio darbo tyrimo tikslas – prisidėti prie Kurdistanio regiono politinių teritorinių tyrimų. Siekiant įgyvendinti tikslą yra keliami šie uždaviniai:

1. Paanalizuoti kurdų tapatybės problematiką ir jos teisę į suverenumą tarptautiniuose santykiuose.
2. Apibūdinti svarbiausius istorinius aspektus, apimančius didžiųjų valstybių intervencinius veiksmus Kurdistanio teritorijoje
3. Palyginti XXa. vykusių intervencijų praktikas formuojant politinius teritorinius darinius
4. Apibrėžti dabartinius santykius tarp išorinių veikėjų ir Kurdistanio regionų
5. Ištirti dabartinį išorinių veikėjų poveikį formuojant politinius teritorinius darinius

Tyrimo Aktualumas. Egzistuojantys etniniai teritoriniai konfliktai Artimuosiuose Rytuose visada kėlė didelį susirūpinimą tarptautinei bendruomenei. Pilietinis karas Sirijoje, fragmentuota Irako valstybė, tautiniu pagrindu susiskaldžiusios Turkija ir Iranas – tai sąlyginai išorinių veikėjų suformuotų nenatūralių sienų padariniai. Valstybių teritorijose esantys nepripažinti Kurdistanio politiniai-teritoriniai dariniai yra vieni iš pagrindinių priežasčių dėl ko šie procesai tebesitęsia ir pasiekė didelį mastą, pareikalavusį šimtatūkstantines žmonių aukų. Teigiama kad valstybė patyrusi pilietinį karą, yra daugiau kaip 50 proc. tikimybė kad valstybė susidurs su tęstiniais konflikto epizodais.¹ Taigi tolimesnis konfliktų suvaldymas šiose valstybėse yra prioritetas, siekiant regione įvesti

¹ René Grotenhuis, *Nation-Building as Necessary Effort in Fragile States*, Amsterdam: Amsterdam University Press, 2009, 153.

stabilumą, taiką, ir kad patys konfliktai nepaplistų į gretimas valstybes. Būtent dėl to tarptautinių veikėjų įsitraukimas į ateities regiono konstravimą yra aktualus klausimas tarptautiniuose santykiuose.

Darbas padalytas į kelias dalis. Pirmoji darbo dalis – metodologinė, į kurią įeina darbo rengimo metodika, bei teoriniai aspektai liečiantys teritorinių darinių formavimąsi ir išorinių veikėjų vaidmenį šiame procese. Antrojoje dalyje išskiriami svarbiausi XXa. istoriniai epizodai, liečiantys Kurdistano teritorijoje vykusias didžiųjų valstybių intervencijas, ir šios intervencijos padarinius. Paskutinėje dalyje ištiriama dabartinė dinamika tarp didžiųjų valstybių, nevalstybinių veikėjų ir atskirų Kurdistano regionų. Siekiama atskleisti kaip šis santykis formuoja ryšius tarp valstybės ir jos teritorijoje esančio Kurdistano regiono, taip prisidedant prie politinių teritorinių darinių formavimo.

1. LITERATŪROS APŽVALGA

Išorinių veikėjų vaidmuo konfliktiniuose regionuose nėra nauja tematika tarptautiniuose santykiuose. Valstybių intervencinės politikos polinkius apibūdina Baris Steineris savo moksliniame darbe „*Kolektyvinė prevencinė diplomatija: Tarptautinis konflikto suvaldymas*“. Atliekama 8 atvejų² lyginamoji analizė, siekiant nustatyti, kuriais scenarijais, tarptautinė bendruomenė yra linkusi įsitraukti į konfliktą prasidėjusį kitos valstybės viduje. Nagrinėjami atvejai, pasireiškiantys įvairiuose laikotarpiuose, politiškai nepavaldžiose, etninės mažumos kontroliuojamose regionuose. Tarptautinė bendruomenė anot B. Steinerio atsižvelgia į tam tikras konflikto charakteristikas – konflikto mastą, trukmę, centrinį režimo stabilumą, antagonisto elgseną konflikte, siekiant nustatyti priemones ir metodus konfliktui nutraukti. Daugybę autorių aprašytas didžiųjų valstybių santykis su kitomis apibrėžtomis ir neapibrėžtomis tautinėmis bendrijomis formuojant valstybę kitaip dar įvardijamas *state building* procesas. Šios tematikos kertinius teorinius pagrindus nagrinėja Hurst Hannun monografijoje „*Autonomija, Suverenumas ir Laisvas apsisprendimas: Konfliktinių Teisių Taikymas*“.³ Prie to galima priskirti nepripažinto *de facto* politinio statuso vietą tarptautiniuose santykiuose nagrinėjama autorių (T. Bahcheli, B. Bartmann ir H. Srebrnik) darbe *De Facto valstybės: Suverenumo Paieškos*.“⁴

State building procesas arba valstybingumo klausimas nagrinėtas ir kurdų tematika. Vieną tokių galima išskirti „*Irako Sukūrimas 1914-1921m.*“⁵ (R.Simon, E. Tejirian, and G. Sick), leidžiantis įsigilinti į istorinį Irako valstybės (tame tarpe ir Irako Kurdistano) susiformavimą, po I pasaulinio karo. Iš šiuolaikinių, nagrinėjantį dabartines Irako Kurdistano kaip suverenaus nepriklausomo darinio perspektyvas vertėtų išskirti Ofros Bengio monografiją *Irako kurdai: Statant*

² Nagrinėjamus atvejus apima: Belgijos revoliucija (1830-1838m.), Graikijos revoliucija (1821-1832m.), Bosnijos revoliucija (1875-1878m.), Armėnų neramumai Osmanų imperijoje (1878-1914m.), Austrijos neramumai Osmanų imperijoje (1878-1914m.), Vokietijos/Lietuvos konfliktas dėl Klaipėdos krašto (1918-1939m.), Kroatų/Musulmonų/Serbų konfliktas Bosnijoje ir Hercogovinoje

³ Hurst Hannun, *Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination: The Accommodation of Conflicting Rights*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 1996

⁴ Tozun Bahcheli et al., *De Facto States: The Quest for Sovereignty*. 1 leid, London: Routledge, 2003

⁵ Reeva Spector Simon, Eleanor Tejirian, Gary Sick *The Creation of Iraq, 1914-1921*, Columbia University Press, 2004

valstybė pačioje valstybėje.⁶ Kitų Kurdistanano regiono perspektyvios (ne Irako Kurdistanano) daugybės tyrinėtojų žvelgiamos labiau iš per dabartinių konfliktų suvaldymo ir per istorinio naratyvo prizmę.⁷ Daugybė Kurdistanano valstybingumo problematikos (bendroji, neskaidant Kurdistanano į atskirus regionus) analizuotų darbų yra parašyta pačių kurdų. Šių autorių darbus tikslinga naudoti apibūdinant bendrinius kurdų tikslus, įgyvendinimo priemonės, bei kitas vidines Kurdistanano regiono dinamikas.⁸

Šiame darbe laikomasi pozicijos, kad geopolitinių koncepcijų, bei tarptautinių santykių suvokimas padeda geriau suvokti didžiųjų valstybių, kaip atskirų veikėjų, siekiančių savų interesų elgseną. Vienos iš jų - *shatterbelto* koncepcijos šalininkai P.Kelli, P.Diehl⁹ atskleidžia ryšį tarp etniniu pagrindu fragmentuoto regiono ir besivaržančių politinių galių. Teritorijos patrauklumas (etninis susiskaldymas; gamtiniai resursai) šiame aspekte yra vienas pagrindinių požymių *shatterbeltui* atsirasti. Tarptautinių santykių teorijas iškelia Džono Agnew ir Stiuarto Crobridge savo darbuose nagrinėjantys (neo)realizmo, liberalizmo idėjas teritorijos formavimo procese.¹⁰ Vienas iš pagrindinių teiginių, apibūdinančių socialinę valstybingumo kilmę yra pateikiamas A. Wendt'o socialinio konstruktyvizmo teorijoje. Pagrindinė principo idėja yra ta, kad žmogaus elgesys su objektu (tame tarpe ir kitais veikėjais) yra pritaikomas ir tarptautiniams santykiams – valstybės linkusios elgtis su priešiškomis ir draugiškomis valstybėmis skirtingai, priklausomai nuo to ar šios kelią grėsmę, ar yra ne.¹¹

Minėtosios teritorinės charakteristikos nemažai turi įtakos naujiems politiniams dariniams susiformuoti. Teritorijos svarbai skiriamas Džono Agnew ir Stiuarto Crobridge dėmesys monografijoje „*Valdant erdvę: Hegemonas, Teritorija ir Tarptautinė ekonomija*“¹² Darbe nurodama norma, kad valstybių kūrimasis aiškiai apibrėžtoje teritorijoje yra laikomas geografiniu tarptautinių santykių pagrindu. Šio principo ir yra laikomasi šiame darbe. Iš Lietuvos autorių vertėtų paminėti Dovilės Jakniūnaitės darbai liečiantys teritorijos ir tapatumo ryšį tarptautiniuose santykiuose. Vienas

⁶ Ofra Bengio, *Kurds of Iraq : Building a State Within a State*. Boulder: Lynne Rienner Pub. 2012

⁷ Kaip pavyzdžius galima paminėti: Turkijos Kurdistanano (Tim Jacoby et al., *Peace in Turkey 2023 : The Question of Human Security and Conflict Transformation*); Sirijos Kurdistanano (Michael Gunter, *Out of Nowhere : The Kurds of Syria in Peace and War*); Irano Kurdistanano (Yildiz, Kerim *The Kurds in Iran : The Past, Present and Future*)

⁸ Galima išskirti Dževado Melo monografiją „*Kurdistan and the kurds a divided homeland and a nation without a state*“, aprašęs kurdus, jų istorinę, kultūrinę, politinę raidą, bei valstybingumo siekį; Vadžio Džaideho „*The Kurdish National Movement*“ („*Kurdų nacionaliniai judėjimai*“) kurioje yra aptariami kurdų nacionalistiniai judėjimai, bei nepriklausomos valstybės siekiai siekį; Vadžio Džaideho „*The Kurdish National Movement*“ („*Kurdų nacionaliniai judėjimai*“) kurioje yra aptariami kurdų nacionalistiniai judėjimai, bei nepriklausomos valstybės siekiai

⁹ Phillip L. Kelley, „*Escalation of regional conflict: testing the shatterbelt concept*“. *Political Geography Quarterly*, leid. 2, 1986, 161-180; Paul F. Dieh „*Testing empirical propositions about shatterbelts, 1945-1976*“ Mokslinis darbas.. Illinious: University of Illinois < <https://paulhensel.org/Research/pgq94.pdf> > [žiūrėta 2019 05 09]

¹⁰ John Agnew, Stuart Corbridge, *Mastering Space: Hegemony, Territory and International Political Economy*. London: Routledge, 1995

¹¹ Alexander Wendt, *Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics*, 2 Leid. The Mitt Press, 1992

¹² Agnew et.al

tokių darbų „*Kaip Tapti Valstybe: Sienos ir Erdvės Gruzijos Teritoriniuose Konfliktuose*“ - tiriama teritorialumo samprata valstybių formavimosi procese, pasitelkiant Gruzijos – Abchazijos ir Pietų Osetijos atvejo analizę. Prie minėtos tematikos taip pat galima priskirti ir J. Prunskytės magistro darbą „*Politinės teritorinės struktūros optimizavimas remiantis tautų apsisprendimo teise (Europos, Azijos ir Afrikos pavyzdžiu)*“, kurioje analizuojami ryšys tarp valstybingumo neturinčių tautų ir teritorijos apibrėžtumo.¹³

Prie minėtosios problematikos nagrinėjimo prisideda ir organizacijų ataskaitos, suvestines (International Crisis Group, Global Conflict Report, Konflikt Barometer 2018), nustatantis konflikto intensyvumą, priežastis, konflikto padarinius, bei veikėjus dalyvaujančius „atvira“ konflikte. Nustatomi mastai, tendencijos, ir galimi ateities scenarijai.

2. DARBO METODOLOGIJA

2.1 Darbo rengimo metodika

Tokio pobūdžio darbai, siekiantys ištirti dabartinius socialinius procesus, istorinius įvykius daugiausiai apima kokybinius tyrimo metodus. Literatūros analizė – pagrindinis darbe naudojamas tyrimo metodas, apimantis tiek pirminių tiek antrinių šaltinių analizę. Tyrinėtiems kurdų istoriniams epizodams, bei dabartiniams procesams palyginti pasitelkiama ir lyginamoji analizė. Galiausiai pasitelkiamas interpretacinis metodas, padedantis interpretuoti išnagrinėtus atvejus, pateikiant bendrąsias kitimo tendencijas.

Darbo problematika reikalauja įsigilinti tiek į globalų tiek į regioninį kontekstą, pasitelkiant skirtingų geografinių erdvių mastelius. Žvelgiant iš išorinių veikėjų perspektyvos, pasitelkiamas globalus (*makro*) lygmuo. Šis hierarchinis lygmuo leidžia suvokti Kurdistano regiono problematiką tarptautiniame kontekste. Atskleidžiami santykiai tarp didžiųjų valstybių, nevalstybinių organizacijų, esančių už konflikto epicentro ribų ir Kurdistano regionų. Antrasis hierarchinis lygmuo žinomas kaip regioninis (arba *mezzo*) naudojamas siekiant paaiškinti dabartinių Kurdistano regionų politinio statuso skirtumus, į jas patenkančias valstybių teritorijas. Tai leidžia įsigilinti į skirtingo intensyvumo konfliktus regioninėse Kurdistano valstybėse (Irakas, Iranas, Turkija, Sirija). Taip pat regioniniame lygmenyje analizuojami minėtų valstybių santykiai, formuojant jų viduje egzistuojančius kurdų teritorinius darinius. Trečiasis lygmuo - lokalinis („*mikro*“) naudojamas bendriniam kontekste,

¹³ Jurgita Prunskytė, „*Politinės teritorinės struktūros optimizavimas remiantis tautų apsisprendimo teise (Europos, Azijos ir Afrikos pavyzdžiu)*“. Magistro darbas, Vilniaus Universitetas: Geografijos ir kraštotvarkos katedra, 2011

nusakant kurdų perspektyvą, atskleidžia kurdų vidines problemas - susiskaldymą, tapatybes paieškas, sąveikaujant su išoriniais veikėjais.

Šiame darbe išoriniai veikėjai istoriniame aspekte yra laikomos didžiosios valstybės (JAV, Prancūzija, Rusija (SSRS) ir kt.), o apžvelgiant dabartinę situaciją Kurdistano regione aktualios tiek valstybės tiek nevalstybiniai veikėjai (nevalstybinės organizacijos, teroristinės grupuotės). Vidiniai santykiai tarp valstybės ir jos teritorijoje egzistuojančio Kurdistano yra laikomi antraeiliai – siekiant įsigilinti į regiono problematiką, ir paaiškinant išorinių veikėjų veiksmus.

Valstybingumo problematika kurdų regionuose yra esminė problema, dėl kurios Irake, Turkijoje, Sirijoje ir Irane tebevyksta nesutarimai, laikotarpiams peraugantys ir į karinius susirėmimus. Siekiant geriau suvokti implikacijas, dėl kurių išoriniai veikėjai istoriškai buvo svarbus veiksnys formuojantis dabartinius teritorinius darinius Kurdistane, svarbu įsigilinti į valstybingumo klausimą, bei jame pasireiškiančią – teritorinio neapibrėžtumo problema.

2.2 Teritorijos ir Tapatumo Reikšmė Valstybės formavimo praktikose

Valstybių ir kitų politinių teritorinių darinių skaičius nuolat kinta dėka dviejų priešingų procesų – integracijos, kai valstybės jungiasi į platesnius politinius darinius, kurių dėka dažnai susiformuoja konfederacijos, federacijos, ir dezintegracijos – valstybių skaldymosi, kai neretai atsiranda naujos valstybės pasaulio politiniame žemėlapyje. Dezintegracijos proceso padarinys – valstybių skaičiaus didėjimas, dėl kurio valstybių skaičius auga. Augant valstybių skaičiui atrodytų, kad valstybių reikšmė pasaulio politikoje, po truputį mažėja dėka, atsirandančių viršvalstybinių (tokių kaip ES) ir nevalstybinių (tarptautinės organizacijos, teroristinės organizacijos) politinės sistemos veikėjų bei įvairių procesų, tokių kaip sienų nykimas, pasireiškiantys dėl globalizacijos, migracijos, pabėgėlių.¹⁴ Vis dėl to migracija ir etninė įvairovė nepadaro valstybingumo pergyvenusiu, pasenusiu, tai padaro jį labiau kompleksinį ir sudėtingą.¹⁵ Tai sąlygoja kad valstybės vis dar išlieka svarbiausiu politiniu subjektu tarptautiniuose santykiuose.

Tarptautinėje teisėje, vyrauja nuostatai, leidžiantis suvokti kokius bruožus turėtų suvereni valstybė. Remiantis Montevideo Valstybių teisių ir pareigybės konvencija (1933m.) išskiriami šie bruožai¹⁶: a) nuolatiniai gyventojai; b) apibrėžta teritorija; c) valdžia d) galimybė užmegzti santykius su kitomis valstybėmis. Nemažai autorių teigimu politiniai dariniai gali funkcionuoti ir neturėdami

¹⁴ Dovilė Jakniūnaitė, *Kaip Tapti Valstybe: Sienos ir Erdvės Gruzijos Teritoriniuose Konfliktuose*. Vilnius: Vilniaus Universiteto Leidykla, 2011, 30

¹⁵ Ten pat

¹⁶ Montevideo Convention, „*Convention on the Rights and Duties of States*“. Montevideo, 1933, , <https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup15/Montevideo%20Convention.pdf>

tarptautinio pripažinimo. Tokie dariniai, turintys pirmuosius tris valstybės bruožus yra traktuojami kaip *de facto* valstybės, kurios faktiškai funkcionuoja savarankiškai joje esančioje valstybėje. Tai nereiškia, kad valstybė kurioje deklaruota vienašališka nepriklausomybė ir ji nėra pripažinta, nėra atsakinga už savo veiksmus tarptautinėje politikoje.¹⁷ Vis dėlto galimybė užmegzti santykius su kitomis valstybėmis rodo visišką nepriklausomumo laipsnį, gebėjimą turėti santykius su kitomis valstybėmis, pagrįstu teisiniu lygmeniu.¹⁸

Valstybės, kaip nepriklausomo teritorinio darinio, viena pagrindinių funkcijų suvokiama kaip visuomenės darnaus ir harmoningo gyvenimo užtikrinimas. Valstybė šiam uždaviniui įgyvendinti neretais atvejais pasitelkia tautinės ar nacionalinės identiteto konstravimo praktikas, paremtas bendruomenę vienijančiais elementais (etniniais, ideologiniais, istoriniais). Jeigu ši bendruomenė yra homogeninė arba vienalytė (tai yra tauta persidengia su valstybės teritorija) tai gali suteikti valstybei didelių pranašumų, komunikacinio paprastumo ir kitais aspektais.¹⁹ Kiti autoriai teigia, kad būtent valstybės kūrimosi formavimasis XIX a. (prasidėjęs po Vestfalijos taikos sutarties 1648m.) ir valstybės konstravimas paremtas, homogeniškumo paieškomis buvo pagrindas šiuolaikinėms valstybėms atsirasti²⁰. Vokietijos ir Italijos unifikacijos sėkmė XIXa. įtvirtino idėją, kad teritorinių darinių vienijimasis, pasitelkiant homogeniškumo sampratą yra galimas rezultatas tautinei valstybei atsirasti.²¹ Tačiau žvelgiant į dabartinį politinį žemėlapi, ir tautinių bendruomenių įvairovę pasaulyje, homogeniškų, tautinių valstybių yra tik nedidelė dalis (kaip pavyzdį galima išskirti Japonija, kur japonai sudaro 98% gyventojų). Tai tarsi sugriauna idėją, kad pasaulis yra vienalytis darinys, sudarytas iš atskirų tautinių valstybių. Bendrai paėmus, Barry Buzan išskiria keturis galimus valstybės ir tautos ryšio modelius 1) tautinės valstybės; 2) dirbtinės tautos; 3) padalintų tautų valstybės; 4) daugiatautės valstybės.²² Tai leidžia suvokti, kad valstybėms funkcionuoti nėra būtinas „vienos tautos“ principas, kaip ir tautai nėra būtinas „valstybinis“ darinys. Pasaulyje, daugiausiai federacinėse valstybėse, vyrauja praktikų, kur vietinės tautos besiskiriančios savo identitetu nuo valstybėje tautiniu atžvilgiu dominuojančios gyventojų daugumos, turi tam tikrą politinės autonomijos statusą ir gali aktyviai dalyvauti valstybės valdymo procese (pavyzdžiui škotai D.Britanijoje). Tarptautinėje bendruomenėje vyrauja suvokimas, kad tapatybė, itin pažeidžiamuose valstybėse, kur yra marga tautinė sudėtis, turėtų ikomponuoti kitų tautinių grupių, mažumų

¹⁷ Bahcheliat, 17

¹⁸ Ten pat

¹⁹ Paulius Kavaliauskas et al., „Valstybingumo teritorinės raiškos optimizavimo problema (tautų apsisprendimo teisės kontekste, Geografijos metraštis 45, 2012

²⁰ John A. Agnew, *Mastering Space : Hegemony, Territory and International Political Economy*, Routledge, 1995, 87

²¹ Keith Ames et al., *State and Nation in Multi-Ethnic Societies*. Manchester: Manchester University, 1992, 142

²² Barry Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, leid. 2 CO: Builder, 1991,

kultūrinius (religinius, lingvistinius ir kt.) elementus. Tai padėtų formuoti ne tik labiau „tikrą“ valstybės tapatybę, bet ir tuo pačiu leistų šioms grupėms pasijausti labiau vidiniais veikėjais, įtrauktais į valstybės politinius procesus.²³ Kaip pavyzdys – valstybė netūrėtų remtis oficialios, „vienos“ kalbos politikos, nes tai paverčia kitas kalbas antrarūšėmis, ir taip labiau diskriminuoja tautines mažumas. Taip bandant asimiliuoti neprisidedama prie taikaus sprendimo regione, atvirkščiai – skatinama tolesnė grupių konfrontacija.²⁴ Šiame darbe susiduriama su problema, kai tautos (kurdai) neturi jokio savarankiškumo laipsnio, o tam daugiausiai įtakos turi teritorijos apibrėžtumo problema, nes kaip ir valstybėms taip ir nevalstybinių teritorinių darinių egzistavimą sąlygoja teritorijos elementas.

Šiame darbe laikomasi nuostatos kad politiniai teritoriniai dariniai – tai teritoriškai apibrėžta bendruomenė, kuriuos vienija tam tikri elementai (ideologija, kultūriniai elementai – religiniai, lingvistiniai ar istorinės sąsajos) ir jų teritorinės ribos (sienos) yra pripažintos tarptautinės bendruomenės.²⁵ Į šį apibrėžimą įeina tiek valstybės, tiek *de facto* pripažinti autonominiai teritoriniai dariniai. Darbe nekvestionuojama prielaida, kad kurdai sudaro gyventojų daugumą Kurdistano teritorijoje, vis dėlto kvestionuojamas pats teritorinis apibrėžtumas. Vienintelis Irako Kurdistano regionas yra teritoriškai apibrėžtas ir susilaukęs tarptautinio pripažinimo. Kiti Kurdistano regionai (Turkijos, Sirijos, Irano) yra laikomi neatsiejamomis ir priklausomomis teritorijos kitoms valstybėms, todėl šių regionų teritorinis traktavimas yra šiek tiek sudėtingesnis. Dabartinės sienos sudarytos ir apibrėžtos dar XXa. nėra natūralios ir neatitinka kurdų tautos paplitimo arealus. Apskritai teritoriniam traktavimui įtakos turi tiek skirtinga politinė padėtis valstybėje, tiek valstybės vykdoma politika kurdų atžvilgiu. Pavyzdžiui Turkijoje ir Irane nėra vykdomi gyventojų surašymai tautiniu atžvilgiu²⁶ todėl neaiškus ir kurdų teritorinis apgyvendinimas o tai apsunkina galimybes apibrėžti kurdų tautos teritorinį arealą minėtose valstybėse. Tam trukdo ir vidinis kurdų faktorius – iki galo nesusiformavusi „kurdiška“ tapatybė (identitetas). Dažniausiai apibrėžiantis grupes ir jų tapatumą – kultūriniai elementai (lingvistiniai, religiniai), kurdų atvejai yra labiau skaldantys nei vienijantys. Kaip pavyzdį galėtume išskirti kurdų kalbos Zazos dialekto grupės atstovus, įsikūrusius Turkijos pietinėje dalyje, kurie save nelaiko save esančiais „kurdais“. Nors kai kurios politinės jėgos tokios kaip PKK (Kurdistano Darbininkų Partija) ir teoriškai apibrėžia savąjį regioną (Turkijos Kurdistanas), jų kontūrai nėra labai realistiški, verčiau subjektyvūs, įtraukiantys ir turkiškąsias žemes.

²³ Simon, 94

²⁴ René Grotenhuis, *Nation-Building as Necessary Effort in Fragile States*, Amsterdam: Amsterdam University Press, 2009, 96

²⁵ Encyclopedia Britannica, *Sovereign political entity*. < <https://www.britannica.com/topic/state-sovereign-political-entity>>, [žiūrėta 2019 04 25]

²⁶ Turkijoje paskutinis gyventojų surašymas tautiniu pagrindu vyko 1965 metais

Daugelis autorių sutinka kad patį kurdų identitetą (laikymą save „kurdu“) labiau reiktų sieti ne tiek su kultūriniais elementais, o su geografinė lokacija, siejant kurdų paplitimą su istorinėmis į pietus nuo Armėnų kalnyno, esančiomis kalnuotosiomis Zagroso žemėmis (Kurdistanu).²⁷ Vis dėlto šis apibrėžimas neįtraukia Sirijos kurdų, įsikūrusių daugiausiai Al-jaziros lygumose. Šiame darbe laikomasi Mehrdado Izady Kurdistanio teritorijos interpretacijos, išskirtų Kurdistanio sienų, remiantis kurdų kalbos skirtingų dialektų paplitimu.²⁸

2.2 Teoriniai aspektai apibrėžiantys išorinių veikėjų elgseną teritorinių darinių formavimo procese

Naujų politinių teritorinių darinių formavimasis gali būti suvokiamas kaip procesas, kurio metu pasikeičia valstybės/regiono politinė teritorinė struktūra, (susidaromos naujos valstybės arba pasikeičiama vidinė valstybės struktūra, suteikiant regionui platesnį politinį statusą). Dažnai šių darinių susidarymas yra nepripažintas tarptautinės bendruomenės. Diskusijos apie nepripažintus teritorinius darinius formuojasi XXa. 9 dešimtmečiu, kai jau visiškai besibaigiant dekolonizacijai ir kuriantis naujoms suverenioms valstybėms atsiranda ir valstybių, kurios nefunkcionuoja kaip valstybės arba nelaikomi valstybėmis. Atsiranda daugiau politinių teritorinių darinių, autorės René Grotenhuis traktuojamų kaip „valstybės su defektais“ - vieni jų turi visą reikalingą tarptautinį pripažinimą, tačiau nesugeba valdyti ; kiti politiniai dariniai savarankiški, tačiau atsiradę tam tikru nepriimtiniu būdu, neturi tarptautinio pripažinimo.²⁹ Valstybių kūrimosi procesas dažnai neapsieinamas be ginklo panaudojimo. Balkanų karą, dekolonizacijos procesas XX amžiuje, liberalizavimo karas Sudane – visi šie pavyzdžiai atskleidžia glaudų ryšį tarp karinės galios panaudojimo ir valstybių atsiradimo.³⁰ Ne išimtis į Kurdistanio regioną patenkančios valstybės – Irakas, Sirija, Turkija, Iranas. Sprendžiant šiuos konfliktus dažnai neapsieinama be išorinių veikėjų įsikišimo. Istorškai tarptautinėje politikoje pasitaiko atveju, kad didžiosios valstybės, vedamos savų interesų aktyviai kišasi į vidinius valstybės reikalus, taip suformuodamos iki tol neegzistavusius darinius. Taip teritorijos rekonstravimas gali būti suvokiamas kaip metodas valstybei gauti daugiau galios prisijungiant (nes teritorija yra ištekliai, o ištekliai yra galia) arba atimant teritoriją iš

²⁷ Jawad Mella, „*Kurdistan and the kurds a divided homeland and a nation without a state*“, London: Western Kurdistan Association, 2005, 14

²⁸ Mehrdado Izady, „*Atlas of the Islamic World and Vicinity*“, Gulf2000Project, <<http://gulf2000.columbia.edu/maps.shtml>> , žiūrėta [2018-11-19]

²⁹ René Grotenhuis, *Nation-Building as Necessary Effort in Fragile States*, Amsterdam: Amsterdam University Press, 2009, 153

³⁰ Ten pat

konkuruojančios politinės jėgos, skaldant ją ar izoliuojant.³¹ Šioje dalyje siekiama supažindinti ir apibūdinti didžiųjų valstybių, bei nevalstybinių veikėjų elgesį konfliktiniuose regionuose, siekiama atskleisti kokie veiksniai lemia valstybių intervencija ir jos pobūdį.

Tyrimo problematiką ir didžiųjų valstybių interesus regionuose neblogai padeda atskleisti geopolitinės koncepcijos. Viena jų žinoma kaip *Shatterbelt* - apibūdinanti geografinį regioną, dėl kurio kontrolės rimtai kovoja didžiosios valstybės siekiant išplėsti savo įtaką regione.³² Šis regionas paprastai yra politiškai ir ekonomiškai neišsivysčiusi, etninių ir teritorinių konfliktų skaldoma valstybė ar valstybių grupė. Dėka socialinės fragmentacijos regione vyrauja politinis nestabilumas, ekonominiai sunkumai, kylanti jėgos panaudojimo grėsmė, kuri kelią pavojų peraugti ir į kaimynines valstybes. Koncepcijos šalininkai P. Henselis ir P. Diehlas siūlo apibūdinti *shaterbeltus*, kaip būdą suvokti kad geografija gali būti pagrindas sąlygojantis valstybės elgseną konflikte.³³ Pati koncepcija grindžiama autorių, argumentuojant kad abu įvykę pasauliniai karai, prasidėjo Vidurio ir Rytų Europos regione, kur tautinė ir politinė visuomenė buvo nedarni, susiskaldžiusi, nebuvo didesnio pasipriešinimo (taip pat kitu pavyzdžiu autoriai siekia paaiškinti dėl ko vyko kolonizacijos procesas). Proceso metu, neretai persimaino interesai, kinta valstybių teritorinių darinių sienos.³⁴ Priešiški vidiniai varžovai kitaip žinomi kaip antagonistai (kalbant apie oponuojančias jėgas, kurios gali būti ir kita valstybės teritorijoje esanti etninė grupė) nuolat kelia grėsmę valstybės ar regiono išlikimui.³⁵ Dėl savo susiskaldymo vidinėje aplinkoje, draugiškų santykių nebuvimo su kaimyninėmis valstybėmis, jos tampa patraukliu taikiniu dominuojančioms regioninės ar pasaulinės jėgos.

Shaterbeltui atsirasti nepakanka tik vidinio regiono susiskaldymo, nedarnumo, reikia kad tarp didžiųjų valstybių vyktų konkurencija, siekiant įgauti daugiau regioninės įtakos ir taip oponuoti kitoms besivaržančioms jėgoms. Įtakos praplėtimas dažniausiai susijęs tiek su politinėmis tiek su ekonominėmis paskatomis (priėjimas prie strateginių resursų) ir pasireiškia įvairiomis priemonėmis. Autorių išskiriamos dvi priemonės: a) fiziškai prisijungiama teritorija; b) įtvirtinamos pozicijas valstybės/regiono politiniame, ekonominiame ar kultūriniame lygmenyje.³⁶ Kaip kompromisas besivaržančioms valstybėms gali būti regiono ar valstybės pasidalinimas, taip siekiant išvengti tiesioginės konfrontacijos (ATR padalijimai XVIIa., Molotovo-Ribentropo paktas (1939m.). Vis

³¹ Barry Steiner, „*Collective Preventive Diplomacy : A Study in International Conflict Management, Great-Power Objectives and Agenda Making*“, 2004, 113

³²; Paul F. Dieh „*Testing empirical propositions about shatterbelts, 1945-1976*“ Mokslinis darbas.. Illinois: University of Illinois < <https://paulhensel.org/Research/pgq94.pdf>> [žiūrėta 2019 05 09]

³³. Kelley, 169

³⁴ Ten pat

³⁵ Steiner, 13

³⁶ Kelley, 170

dėlto bendrame suvokime, traktuojama, kad nacionaliniai interesai yra pagrindas legitimizuoti savo veiksmus kitame regione, net jei šie veiksmai pažeidžia tarptautinės teisės normas.³⁷

Šiuolaikiniame kontekste autoriai išskiria Artimuosius Rytus, kaip patį svarbiausią, ir ilgiausiai funkcionuojanti šaterbeltą.³⁸ Tiesa pačios koncepcijos taikymas tarptautiniuose santykiuose, dėl savo neapibrėžtumo yra ribotas (daugiausiai naudojama realizmo šalininkų). Taip pat koncepcija nesugeba atskleisti tarpvalstybinių ryšių, bei nevalstybinių veikėjų vaidmens konfliktuose.

Pažangesnėse ir šiuolaikinėse terminologijose, intervencija siejama su išorinio veikėjo prievartos primetimu tam tikram subjektui, kuris gali sutrikdyti bendrąją tarptautinę sistemą.³⁹ Kita vertus jų taikymas šiuolaikinėse praktikose yra itin ribotas. Tai lemia ir vienas fundamentalių tarptautinių santykių principu – neintervencinis, siejamas su valstybės teritorinio vientisumo išsaugojimu, kuris draudžia kišimąsi į suverenios valstybės vidinius reikalus. Šiuolaikiniame kontekste vienintelis pateisinamas intervencijos motyvas – taikos ir stabilumo įvedimas regione. Kitais atvejais intervencija kaip jau minėta gali sutrikdyti tarptautinę sistemą, prisidedant prie regioninio ar valstybinio konflikto eskalavimo, kuris gali privesti prie karo (kaip pavyzdys vienašališki Rusijos veiksmai Ukrainoje 2014 metais). Taikos ir stabilumo išsaugojimo tikslu užsiima Jungtinių Tautų Organizacija (JTO). JTO chartijos 2 straipsnio 4 punkte teigiama kad „*visos narės tarptautiniuose santykiuose turi susilaikyti nuo grėsmės ar jėgos panaudojimo nukreiptos prieš nepriklausomos valstybės teritorinį vientisumą ar kitomis nepritartos Jungtinių Tautų priemonėmis*“.⁴⁰ JTO inicijuojamos intervencijos dažniausiai susijusios su bandymu sustabdyti smurtinę politiką globalioje erdvėje - gali būti suvokiama kaip atsakomoji galia, metant iššūkį vietiniam protagonistui. Galima išskirti kelis sėkmingus JTO inicijuotas intervencijas valstybės viduje. JTO vedama intervencija Siera Leonėje (2008m.) pasirodė esanti sėkminga, apginant vietinius gyventojus, efektyviai sumažinant nusikalstamumo lygį, bei įvedant stabilumą regione. Kita vertus, intervencija Kambodžoje (1991m.) pasirodė esanti mažiau efektyvi, sustabdant pilietinius neramumus valstybėje, bet privedant valstybę prie naujo autokratinio režimo.⁴¹ JTO pritariai JAV intervencijai Irake (2003m.) apskritai negali būti traktuojama kaip sėkminga.⁴² Minėti pavyzdžiai atskleidžia kad dabartiniame kontekste tarptautinės bendruomenės yra priimtina norma imtis

³⁷ Grotenhuis, 101

³⁸ Keley, 173

³⁹ Davide Rodogno, *Against Massacre : Humanitarian Interventions in the Ottoman Empire, 1815-1914*, NJ:Princeton university Kn. 24 248

⁴⁰ Charter of the United Nations, *Chapter I — Purposes and Principles* <http://legal.un.org/repertory/art2.shtml> [žiūrėta 2015-05-07]

⁴¹ Grotenhuis, 185

⁴² Ten pat

ekonominių ar karinių (kraštutinių) priemonių, kaip atsakas siekiant sustabdyti smurtinę tarptautinę politiką, nebandant rekonstruoti valstybės valdymą, ar iškraipyti jos teritorinį vientisumą.

2009 metais bendrasis JTO Taikos sekretoriatas nustatė 5 prioritetines sritis, kuriomis taip pat tarptautinė bendruomenė remiasi, valstybės konstravimo procese. Kaip pačius esminius galima išskirti – „užtikrinti bendrąjį saugumą ir stabilumą“, bei „svarbiausių valstybinių funkcijų atkūrimas“.⁴³ Įvardijamas valstybės formavimo procesas negali pakeisti taikos kūrimo svarbos, nes valstybės konstravimas pats savaime neišsprendžia konfliktų.⁴⁴ Tai leidžia suvokti, kad naujų nepriklausomų politinių teritorinių darinių formavimas, išorinių veikėjų intervencijos metu, galimas tik tais atvejais, kai tai yra vienintelis būdas užtikrinti saugumą ir stabilumą. Būtent dėl to tarptautinė bendruomenė yra linkusi labiau palikti šiuos reikalus vidiniams veikėjams derintis pusėms politinio statuso klausimais. To pasakoje teritorinių darinių konstravimo procesas daugiausiai vedamas yra vidinių veikėjų (konfliktuojančių pusių), o išoriniai veikėjai atlieka labiau tarpininko vaidmenį taikos derybų procese padedant užbaigti egzistuojantį konfliktą. Taip pat išoriniai veikėjai yra svarbūs suteikiant objektyvų situacijos vertinimą, ir suteikiant finansinius kaštus.⁴⁵ Tai lemia, kad naujų politinių teritorinių darinių susiformavimas Kurdistano regione šiuo metu imanomas tik diplomatinio būdu. Apžvelgiant dabartinę Kurdistano politinę situaciją šiuo klausimu bus skiriamas dėmesys išorinių veikėjų santykiams su Kurdistane esančiais vidiniais veikėjais,.

3. XXa. SVARBIAUSI KURDISTANO POLITINĖS TERITORINĖS RAIDOS EPIZODAI

Kurdų istorinės šaknys Kurdistano regione datuojamos dar I-me tūkstanmetyje. Žvelgiant į regiono perspektyvas, svarbu pabrėžti kad iki XXa. ilgus šimtmečius Artimųjų Rytų regionas žinomas kaip pliuralistiškai ir kultūriškai margas regionas. Kurdai, kaip tauta neišsiskirdavo iš kitų musulmoniškų tautinių mažumų, o egzistavę atskiri kurdų teritoriniai dariniai (kunigaikštystės, savivaldos) buvo - nedarnūs, gentinės struktūros, apgyvendinti „besikuriančių valstiečių“⁴⁶. Tai liudija ir XVIII-XIXa. vykę menkai organizuoti kurdų sukilimai Osmanų imperijos teritorijoje, kurių tikslai buvo labiau orientuoti į savo įtakos ir galios įtvirtinimą regione (kovoiant su kitomis kurdiškomis gentimis), nei į siekį atsiskirti nuo Osmanų imperijos. Tam įtakos turėjo nesusiformavęs tautinis identitetas - tuometiniai „valstiečiai“ nelaikė savęs „kurdais“, verčiau vyravo bendras

⁴³ Grotehhuys, 191

⁴⁴ Ten pat

⁴⁵ Grotehhuys, 192

⁴⁶ Martin Strohmeier, *Crucial images in the presentation of a Kurdish national identity : Heroes and Patriots, Traitors and Foes*. Leiden: Brill, 2003, 9

suvokimas kad kurdai ir kitos musulmoniškos tautos, yra bendros Osmanų imperijos tapatybės dalimi.⁴⁷ N. Enressar kurdų identifikavimo problemą sieja taip pat su geografiniu aspektu – Kurdistano regionas tuomet buvo padalytas tarp Safavido (vėliau Persijos imperijos) ir Osmanų imperijos (taip pat dalinai Rusijos), bei tai kad teritorija ilgainiui tapo buferine zona tarp imperijų, o tai sąlygojo faktą kad patys kurdai turėjo kovoti vieni prieš kitus.⁴⁸

XIX a. išsiskyrė ne tik vykusiais sukilimais Osmanų imperijoje, bet ir suaktyvėjusia Vakarų Europos valstybių (Vokietijos, D. Britanijos) politika Kurdistano teritorijoje. Vakarai siekdami užmegzti ekonominius-prekybinius santykius, parėmė švietimą, infrastruktūrą, politines institucijas, prisidėjo prie darnaus ekonominio vystymo regione.⁴⁹ Tiesa didžioji dalis projektų ir finansavimo tekdavo regione gyvenusiai krikščionių mažumai – armėnams. Didžiosios valstybės tokiu būdu diferencijuodavo ir piktino tuometinę gyventojų daugumą sudarančius kurdus, o šie nepasitenkinimai dažnai pratrūkdavo į ginkluotus išpuolius prieš armėnus. Tai suteikdavo pretekstą, Didžiosioms valstybėms (D. Britanija, Vokietija, Rusija) labiau kištis į vidinius Osmanų imperijos reikalus, kaip pagrindine krikščionių gynėja.⁵⁰

Žvelgiant į istorinį Artimųjų Rytų politinės raidos kontekstą, reiktų pabrėžti kad XX amžius kaip laikotarpis išsiskyrė didžiųjų valstybių kišimusi į regiono vidinę dinamiką, aktyviai formuojant iki tol neegzistavusių valstybių sienas. Šiame darbe išskiriami 3 istoriniai laikotarpiai – stadijos, kuriose dėl susiklosčiusių politinių aplinkybių tarptautinės bendruomenės buvo iškeliami kurdų valstybingumo klausimai: *I pasaulinio karo pabaiga; II pasaulinio karo pabaiga; Šaltojo karo pabaiga*. Kiekviena stadija išsiskiria skirtingų didžiųjų valstybių vaidmeniu Kurdistano regione, formuojant ne tik dabartinę regiono politinę teritorinę struktūrą, bet tuo pačiu kurdų tautos identitetą. Tad su minimais istoriniais laikotarpiais bus supažindinama glaudžiau.

I pasaulinis karas - laikotarpis iš esmės pakeitęs visą Artimųjų Rytų regiono politinę teritorinę struktūrą. Šiame naujai valstybių formavimosi procese išskirtinį vaidmenį atliko didžiosios valstybės- Didžioji Britanija, JAV ir Prancūzija.

⁴⁷ Ten pat

⁴⁸ Nader Entessar, *Kurdish Politics in the Middle East*, NY: Lexington Books 2009, 84

⁴⁹ Rodogno, 248-253

⁵⁰ Ten pat

3.1. I-jo Pasaulinio Karo Pabaiga: Osmanų imperijos žlugimas

Prasidėjus I pasauliniam karui, Kurdistanas tapo susikirtimo tašku tarp 3 žlungančių imperijų – Osmanų, Persijos ir Rusijos - bei 3 Europos imperijų D. Britanijos, Prancūzijos, Vokietijos⁵¹, siekiančių praplėsti savo įtakos sferą.⁵²

Karo metu, tapus aišku kad Osmanų imperijai nepavyks laimėti karo, iškilo diskusijų ką reiktų daryti po karo su imperijos teritorija ir joje esančiomis tautinėmis bendruomenėmis. Pradinėje stadijoje buvo šalininkų, pasisakančių už vientisos Osmanų imperijos išsaugojimą - tai kad ši teritorija neturėtų būti suskaldyta į atskirus teritorinius darinius. Ypač šią idėją palaikė D. Britanija, laikiusi kad Osmanų valdymas yra priimtinesnis variantas nei Prancūzijos, Rusijos inicijuojamas teritorijos suskaldymas savais interesais, taip palaikant Osmanų imperijos teritorinį vientisumą ir apribojant didžiųjų galių įsitvirtinimą regione.⁵³ Tačiau šie siekiai greitai buvo apleisti, suvokus, kad vyrauja skirtingi, nesuderinami „valstybių laimėtojų“ interesai, daugiausiai pasireiškiantys politinės įtakos ir ekonominių išteklių siekiu.⁵⁴

1918 metais, pasibaigus karui, scenarijus, kad Artimųjų Rytų regione egzistuos nepriklausoma kurdų valstybė atrodė tikėtina, netgi savaime akivaizdi.⁵⁵ Išskiriamos trys sąlygos šiam scenarijui egzistuoti:

1. Britų parama/simpatija kurdams. Britai buvo nepatenkinti kurdų ir kitų tautinių mažumų teisių pažeidimais, susiklosčiusią vergovinę santvarką, turkų abejingumu į regione egzistuojančią piratavimo problemą, bei nesugebėjimu užtikrinti stabilumo regione. Kurdų separatizmo skatinimas, tokių būtų silpninant turkų pozicijas.⁵⁶

2. Pradinė Turkijos pozicija. Tapus akivaizdu, kad Osmanų imperija suskils turkai - didžiausia tautinė mažuma regione, parėmė galimą kurdų autonominio statuso viziją, kaip oponuojančią armėnų valstybės idėjai. Turkai, kultūriniais ir politiniais aspektais artimesni kurdams, nei armėnams, laikė kad ėjimas išvien kartu su kurdais būtų priimtinesnis variantas.⁵⁷ Tačiau šio ketinimo greitai buvo išsižadėta.

⁵¹ Vokietija iki I pasaulinio karo investavo į Kurdistano infrastruktūrą, įgyvendinant ekonominius interesus.

⁵² Estessar, 17

⁵³ Rodogno, 271

⁵⁴ Reeva Spector Simon, *The Creation of Iraq, 1914-1921*. NY: Columbia University Press, 2004, 18

⁵⁵ Simon, 80

⁵⁶ Simon, 57

⁵⁷ Woodrow Wilson's „Fourteen Points“,

https://web.ics.purdue.edu/~wggray/Teaching/His300/Handouts/Fourteen_Points.pdf [žiūrėta 2019-04-16]

3. Visuotiniai Vilsono principai (14 punktų). JAV įsitraukimas į I pasaulinį karą sąlygojo Sąjungininkių pergalę. Tad bet koks tolimesnis Artimųjų Rytų politinės teritorinės raidos scenarijus turėjo būti patvirtintas ir JAV. Šiame aspekte svarbūs 1918m. tuometinio JAV prezidento V. Vilsono 14 punktų principai, kurių esmė skatinti kiekvienos tautos, bendruomenės teisę į laisvą apsisprendimą, liečiančią jos politinę ateitį. Šiame kontekste svarbus 12 punktas, teigiantis, „*Osmanų imperijos turkiškajai gyventojų daliai turi būti užtikrintas saugus suverenitetas; kitoms turkų valdomoms tautomoms turi būti suteiktas visiškas saugumas ir galimybė autonomiškai plėstis*“.⁵⁸

Paskutinę prielaidą galima laikyti svarbiausia, nes būtent JAV vienintelė iš Sąjungininkių realiai siekė užtikrinti politines teises tautinėms mažumoms, kai Europos galios - D. Britanija, Prancūzija ir Italija tarpusavyje dalinosi Artimųjų Rytų teritorijas (Sykes ir Pikoto susitarimas 1916m.), neatsižvelgiant į teritorijoje vyraujančią etniškumą.⁵⁹ Nepaisant šių prielaidų, kurdų valstybingumo idėjai labiausiai trukdė susiskaldymo faktorius, ir tai kad kurdų tautinis identitetas nebuvo iki galo susiformavęs. Žlungant Osmanų imperijai atgimė kurdų nacionalistiniai judėjimai, tačiau nebuvo iki galo aišku kokių tikslų bus siekiama derybose su didžiosiomis valstybėmis. Didžioji kurdų dalis save laikė ištikimais Osmanų imperijai, bei siekė glaudžių ryšių su turkais. Siekiant visiškai atsiskirti kurdams būtų reikėję paskelbti turkus priešais, o kurdai šiam scenarijui nebuvo pasirengę.⁶⁰ Net patys didžiausi nepriklausomo Kurdistanio rėmėjai teigė, kad gerokai trūksta pasiruošimui laiko nacionalistiniams tikslams įgyvendinti.⁶¹ Kliudė ir Kurdistanio teritorijos neapibrėžtumo problema. Galiausiai 1919 metais, Sevro mieste vykusioje taikos konferencijoje iškeldinta nepriklausomo Kurdistanio idėja - kurdų delegacija konferencijoje pateikė savo žemėlapi su sąrašu ir savais reikalavimais.⁶² Sekcijos III, 62-64 straipsnis Sutartyje Kurdistanas apėmė gerokai mažesnę teritorinę dalį, nei tikrieji kurdų paplitimo arealai, neapimant gausių naftos išteklių turinčio Kirkuko gubernijos (Mosulo miesto). Sevro taikos sutartimi siekta galutinai išardyti nugalėtą Osmanų imperiją, bei sumažinti turkų įtaką regione.⁶³

Tolesnę Artimųjų Rytų politinės raidos stadiją įtakojo ir JAV veiksmai, bei jos lyderiavimas tarptautinei bendruomenei. Smerktina JAV prezidento pozicija Europos didžiųjų valstybių atžvilgiu, parodė esanti itin reikšminga tautoms be valstybės. Jei ne JAV pozicija, mažai tikėtina, kad D. Britanija, Prancūzija rimtai būtų žiūrėjus į kurdų siekius. Kita vertus kaip ir Europos valstybių, taip ir JAV prioritetas buvo teikiamas genocidą išgyvenusiai armėnų tautai ir jos valstybės konstravimui.

⁵⁸ Jawad Mella, *Kurdistan and the kurds a divided homeland and a nation without a state*, Rojava: Westen Kurdistan Association, 2004, 12

⁵⁹ Simon, 80

⁶⁰ Strohmeier, 53

⁶¹ Ten pat

⁶² Nader Entessar, *Kurdish Politics in the Middle East*. NY: Lexington Books, 2009, 95

⁶³ Ten pat

Minėtoje Sevro sutartyje pateikti kurdų valstybės kontūrai taip pat dalinai konfliktavo su kitų tautų (armėnų, arabų) teritoriniais užmojais.⁶⁴

Sevro sutartis galiausiai pasirodė esanti viena iš daugybės galimų sutarčių. Viskas pasikeitė JAV laikinai pasitraukus iš politinio veiksmo Senajame Žemyne⁶⁵, bei JAV senatui neratifikavus Sevro susitarimo Tautų Lygoje.⁶⁶ Tiek Kurdistanas tiek Armėnija buvo pakankamai geografiškai nutolę - politiškai ir ekonomiškai neperspektyvūs, ypač po to kai D. Britanija nusprendė aneksuoti ir pasilaikyti centrinę naftos išteklių pasižymintį centrinį Kurdistaną regioną (Dabartinis Irako Kurdistanas).⁶⁷

Iki pat 1923 metų Kirkuko gubernijos, istorinių kurdų žemių įtraukimas į besiformuojančią Irako valstybę, autorių verčiau laikomas netikėtu padariniu, nei iš anksto numatyta didžiųjų valstybių intensija. Visą šį teritorijos konstravimo procesą įformino Loanos sutartis (1923). Ši sutartis išskirtinės reikšmės turėjo ir naujai susiformavusiai Turkijos valstybei. Nuspręsta jai pagal sutartį perleisti didžiąją dalį kurdų dominuojamų teritorijų iki Hakario aukštumos (dabartinė sienos tarp Turkijos ir Irako). Taip D. Britanija paskyrė Turkijai kurdiškų žemių, kurios neturėjo didelės ekonominės vertės, sau aneksavusi vertingiausias naftos atžvilgiu Mosulo ir Kirkuko žemes. Britai šiuo aspektu nenorėjo kad egzistuotų bet koks nepriklausomas kurdų teritorinis darinys, galėjęs destabilizuoti britų kontroliuojamą centrinį Kurdistaną.⁶⁸ Taigi britai gana noriai leido Turkijos Kurdistanui būti okupuotai kaip tik susikūrusios Turkijos respublikos.⁶⁹ Kita vertus, naujai susikūrusi Turkijos valstybė buvo įpareigota garantuoti tautinėms mažumoms politines ir kultūrines teises, pagal Loanos sutarties 37-44 punktus.⁷⁰ Tačiau pastebėta, kad išankstiniai sąjungininkų polinkiai nepasitelkti 38 ir 39 straipsnio *stebėjimų Turkijos teritorijoje*, atvėrė galimybes Turkijos valdžiai nevaržomai vykdyti savąją vidaus politiką.⁷¹ 1924 metais Turkijos vyriausybės, mažiau nei metus po sutarties pasirašymo, visos kurdiškos mokyklos, organizacijos ir leidiniai buvo užtrausti kartu su jų religinėmis brolijomis ir seminarijomis. Kaip atsakas šiam veiksmui, 1925 metais Turkijos kurdai surengė pirmą kruvinų išpuolių seriją prieš naujai susikūrusią Respubliką, taip pradėdant karinę konfrontaciją tarp turkų ir kurdų.⁷²

⁶⁴ Simon, 83

⁶⁵ dėl sveikatos problemų V. Vilsono, aktyviai nedalyvavo politinėje veikloje. Taip pat JAV pasitraukimą sąlygoja ekonominės problemos valstybės viduje

⁶⁶ Simon, 84

⁶⁷ . Theodore Nash, "The Effect of International Oil Interests upon the Fate of Autonomous Kurdish Territory: A Perspective on the Conference at Sèvres, August 10, 1920," International Problems 1–2, 1976, 15

⁶⁸ Simon, 84-86

⁶⁹ Ten pat

⁷⁰ Bengio Ofra, *Kurds of Iraq : Building a State Within a State*. Boulder: Lynne Rienner Pub. 2012, 21

⁷¹ Ten pat

⁷² Fevzi Bilgin, *Understanding Turkey's Kurdish Question*, London:Lexington Books 2013, 13

Apibendrinant galima teigti kad didžiųjų valstybių vykdyta politika Artimuosiuose Rytuose po I pasaulinio karo sąlygojo dabartinių valstybių teritorinę politinę struktūrą, taip pat iki šių dienų jaučiama sienų nenatūralumo pasekmę, kurios padariniai bus apžvelgiami kituose tolesniame skyriuje.

3.2 II-ojo pasaulinio karo pabaiga: Mahabado respublikos iškilimas

II pasaulinio karo pabaiga ir prasidėjęs Šaltojo karo laikotarpis sąlygojo iš esmės pasikeitusią regiono politinę struktūrą, kur lokalinės valstybės – Iranas, Irakas, Saudo Arabija, Egiptas, Sirija konkuravo dėl regioninės galios statuso. Prie hegemono formavimosi regione prisidėjo ir išorinės konfrontuojančios politinės galios – JAV ir Sovietų Sąjunga, suteikusios jų remiamoms valstybėms/regionams karinę ir finansinę paramą, siekiant užtikrinti kad naftos svarba pasižyminčiame regione, neįsivyratų ideologiškai priešiškas blokas.⁷³ Viena iš šių valstybių dėl kurios įtakos kovojo minėtos galios, Šaltojo karo pradžioje tapo Iranas. Tuometiniame geopolitiniame kontekste Iranas buvo II pasaulinio karo paveikta valstybė, padalyta į dvi įtakos zonas – Sovietų Sąjungos (SSRS) kontroliuojamą šiaurę, bei D. Britanijos, JAV okupuotus bei kontroliuojamus pietus. Sovietai, laikydami savo karines pajėgas Irano teritorijoje, aktyviai skatino separatistinius Irano Azerbaidžano judėjimas, dėl ekonominių paskatų, bei taip pat ilgai siekto priėmimo prie Persijos įlankos.⁷⁴ Šioje perspektyvoje svarbūs tapo ir Irano kurdai, geografiškai išsikūrę Azerbaidžano regiono kaiminystėje.

Po Osmanų imperijos subyrėjimo naujai susikūrusios valstybės netenkino kurdų interesų, ypač pasireiškusių nacionalistiniais sukilimais Turkijos ir Irano teritorijose. Vis dėlto centrinė vyriausybė sugebėjo numalšinti šiuos sukilimus. Tačiau susidariusi politinė suirutė Irane, kurios teritorija tapo padalinta JAV ir SSRS įtakos sferas, sudarė sąlygas Irano kurdų tikslams įgyvendinti. Palankių aplinkybių rezultatas - 1946m. įkurta Mahamado respublika tapo rimčiausiu XX a. kurdų iššūkiu Irano valdžiai, kurios iškilimas ir nuopolis turėtų būti analizuojamas per Sovietų vykdomos ekspansionistinės politikos naratyvą.

Didelės svarbos Mahabado respublikai atsirasti buvo kurdų komunistinės grupuotės Komala (vėliau KDP-1) iškilimas, kuri aktyviai siekia autonominio statuso Irano Kurdistane. Vieninga ideologija buvo geras pretekstas SSRS palaikyti Irano kurdus, tačiau tikrieji sovietų motyvai buvo siejami su Irane gyvenančiais azerbaidžaniečiais. 1945 metais Tabrize sovietai inicijavo Irano

⁷³ Robert A. Guffey et al., *The Iraq Effect: The Middle East After the Iraq War*. California: RAND Corporation, 2010,37

⁷⁴ Kerim Yildiz, *The Kurds in Iran : The Past, Present and Future*. London: Pluto Press, 2004, 4

Azerbaidžano respublikos įkūrimą.⁷⁵ Buvo tikiamasi, kad galiausiai pavyks suvienyti ir įvesti regione integruotą, unifikuotą kurdų-azerbaidžaniečių frontą.⁷⁶ Žinodami kad kurdai ir azerbaidžaniečiai tarpusavyje nesutaria, sovietai pakvietė įvairius kurdų politinius atstovus apsilankyti naujai susiformavusioje Azerbaidžano valstybėje ir pateikė kaip sėkmingos integruotos valstybės pavyzdį.⁷⁷ Vis dėl to sovietai neįvertino istorinio tautinio priešiško ir ekonominių skirtumai tarp regionų (kurdų regionas buvo kur kas mažiau ekonomiškai išsivystęs). Vidinių nesutarimų skaldomi kurdai nusprendė nesieti savo politinės ateities su Irano azerbaidžaniečiais, vietoj to bandyti įkurti atskirą valstybę. 1946 metais nacionalistiniai judėjimai, vedami K.Mahabado, paskelbė nepriklausomą Mahabado respublikos įkūrimą. Naujai susikūrusiai valstybei buvo būtinas išorinių galių palaikymas. Atskira kurdų valstybė nebuvo idealus variantas sovietams, tačiau jie atliko svarbų vaidmenį palaikydami ir pripažindami naujai susiformavusį darinį, netgi inicijuodami bendradarbiavimo sutartį tarp Mahabado respublikos ir Irano Azerbaidžano.⁷⁸ Tiesa tai buvo labiau simbolinis palaikymas, tikintis kad nauja respublika greitai bus prijungta prie Azerbaidžano teritorijos. Mohamado respublikos gyvavimas truko 11 mėnesių, kai Irano vyriausybė lengvai susigrąžino atsiskyrusį regioną. Respublikos teritorijoje vyko masinis susidorojimas, sunaikinant didžiąją dalį Irano Kurdistano infrastruktūros, žymią dalį kaimų, vykdytos masinės egzekucijos, daugybę Mahabado respublikos lyderių ir jų šeimų pakariant viešumoje.⁷⁹

Be vidinių kurdų susikaldymų ir vieningos pozicijos nebuvimo, trumpą Mahabado respublikos egzistavimą sąlygoja ir Sovietų Sąjungos finansavimo, bei karinės paramos stoka. Sovietai iš esmės nematė didelės paskatos remti kurdų respubliką, suvokiant kad ekonomiškai atsilikusi valstybė nesuteiks norimos naudos, o palaikymas galėtų reikšti ir galimą didesnę konfrontaciją su Irano vyriausybe ir ją remiančios JAV ir Didžiąją Britaniją. Šių galių vykdomas spaudimas ir sąlygojo visišką SSRS kariuomenės pasitraukimą iš Irano teritorijos.⁸⁰ Žvelgiant iš Irano režimą palaikiusių sąjungininkių – JAV ir D. Britanijos, regionas buvo žvelgiamas kaip į „milžinišką naftos telkinį“, ir manoma, kad geriausias būdas regioną išlaikyti savo įtakos zonoje yra intergrali Irano valstybė.⁸¹

⁷⁵ Ali Kilic, „*The State of the Republic of Kurdistan.*“ Paris, 2009. <<http://www.pen-kurd.org/engliz/ali-kilic/The-State-of-the-Republic-of-Kurdistan.pdf>> [Žiūrėta 2019 04 26]

⁷⁶ Ten pat

⁷⁷ Yildiz, 5

⁷⁸ William Eagleton, *The Kurdish Republic of 1946.* Oxford University Press, London, 1963.20

⁷⁹ Ten pat

⁸⁰ Kilic, 2009

⁸¹ Quil Lawrence, *Invisible Nation: How the Kurds' Quest for Statehood Is Shaping Iraq and the Middle East*, 1 leid., Candlewick: Walking books, 2014, 91

3.3 Šaltojo karo pabaiga: *de facto* Irako Kurdistano susidarymas.

Vienintelio *de jure* pripažintas plačio autonominio statusą turintis Irako Kurdistano regiono atsiradimas tiesiogiai gali būti sietinas su išorinių veikėjų veiksmais XXa. 8-9 dešimtmetyje.

Po II pasaulinio karo, įkurta JTO organizacija apibrėžė ne intervencijos principą, bei taikos palaikymo (*peacekeeping*) misijas. Šaltojo karo metu išorinių veikėjų susiformavusios taikos palaikymo praktikos paprastai apėmė daugiausiai nekarinių priemonių naudojimą, pasitelkiant atliekamus konflikto dalyvių stebėjimus taip propaguojant teritorinį suverenumą bei gerbiant valstybės vidaus sienų.⁸² Vis dėlto Sadaamo Huseino režimo vykdyta antikurdiška politika Irake privertė tarptautinę bendruomenę persvarstyti pačios intervencijos sąvoką.

Svarbu pabrėžti kad Šaltojo karo pabaiga tiesiogiai nėra susijusi su Irako Kurdistano *de facto* valstybės susiformavimu, nes dar iki 1991 metų Irake prasidėję vidiniai procesai paskatino iškelti Irako kurdų valstybingumo klausimą. Tad iš esmės svarbu įsigilinti į tuometinį geopolitinį kontekstą.

Sadaamo Huseino iškilimas Irake XX.a 8 deš. sąlygojo Irako persiorientavimą iš ekonominės į labiau kariniu aspektu orientuotą vidaus politiką. Investavimu į karines priemones siekta savosios įtakos praplėtimo Artimuosiuose Rytuose, bei nuversti vis labiau pradedantį dominuoti Irano hegemoną. 1979m. prasidėjus Irano revoliucijai, Irakas pasinaudojo politine suirutė Irane ir paskelbė karą.⁸³ Tuometinės didžiosios galios JAV, SSRS, Prancūzija palaikė ir ekonomiškai parėmė Iraką, siekiant sumažinti Irano įtaką regione. Vieninteliais Irano sąjungininkas šiame kare tapo Irako kurdai. Kurdai dar prieš prasidedant karui, siekė savo platesnio statuso valstybėje, laikė Iraną svarbiu partneriu kovojant prieš Irako centrinę vyriausybę. Karo metu veiksmas greitai persimetė iš Irano teritorijos į Irako teritoriją, taip Irako Kurdistanui tampant buferine zona tarp šių dviejų valstybių. Iranas kurdams suteikė karinę ir finansinę paramą, kariaujant su Ba'atistų kariuomenė, bet tik tiek kad kurdai galėtų apsiginti, o ne laimėti karą. Iranas baiminosi kad kurdų laimėjimas kare paskatintų nacionalistinių tikslų įgyvendinimą, o tai sukeltų pavojų ir Irano teritoriniam vientisumui Kurdistano regione. 1987 Iranui užgrobęs strateginį tašką arti Sulaimanijos, Irako vyriausybė apkaltino kurdus, o 1988m. sudarius taiką su Iranu, vienintelė grėsmė tuometiniam Irakui tapo kurdai. To pasakoje atakos prieš kurdus dar labiau suintensyvėjo.⁸⁴

Kurdų istorinėse žemėse pradėta vykdyti antikurdiška politika, kitaip įvardijama *Anfalo operacija*, kurios tikslas – nuoseklus kurdų tautos naikinimas.⁸⁵ 1987 m. ir pakartotinai – 1988 m.

⁸² Piers Robinson, *The CNN Effect : The Myth of News, Foreign Policy and Intervention*, London:Routledge, 2005, 8

⁸³ Yildiz, 51

⁸⁴ Kurds of Iraq : Building a State Within a State 178

⁸⁵ Philip S. Hadji, „*The Case for Kurdish Statehood in Iraq*“ . Magistro darbas. Cleveland: School of Law, 2009

Irako vyriausybė panaudojo cheminį ginklą prieš kurdus.⁸⁶ Per Anfalo operacijos laikotarpį (1986–1989 m.) Irako kariuomenė sunaikino daugiau nei 4 tūkst. kurdų kaimų, nedidelių miestų. Mažiausiai 182 tūkst. kurdų žuvo, siekiant kurdus ir kitas tautines – religines mažumas (asirus, turkmėnus, jazidus ir kt.) išstumti iš naudingomis iškasenomis pasižyminčių teritorijų (Mosulas, Kirkukas).⁸⁷ Nuo 1988 metų kurdai buvo masiškai tremiami, į jų vietą atkeliant arabų sunitus (tai dalinai paaiškina šiandieninę margą gyventojų sudėtį svarbiuose Kurdistano administraciniuose istoriniuose centruose – Kirkuke ir Mosule). Kurdų nacionalistiniai siekiai buvo laikinai užmiršti, siekiant pačio elementariausio išlikimo tikslo. *Anfalo operacija* yra laikoma vienas iš žiauriausių žmonijos naikinimo epizodų per paskutiniuosius 30 metų. Prie tuometinės problemos identifikavimo stipriai prisidėjo ir tarptautinės medijos, leidusios geriau suvokti tuometinį karo mastą.⁸⁸ Vakarų Europos valstybės pasmerkė Irako vykdytas atakas prieš kurdus, buvo uždrausta eksportuoti karines priemones į Iraką. Vis dėlto tiek Europos šalys, tiek JAV jokių sankcijų Irakui neįvedė.⁸⁹

Svarbūs pokyčiai kurdų valstybingumo aspektu įvyko 1991 metais Persijos įlankos karo metu, Irakui užpuolus Kuveitą. Kuveito užpuolimą ir okupaciją pasaulinė bendruomenė beveik vienbalsiai pasmerkė.⁹⁰ Į įvykius sureagavo JAV per kelias dienas nusiuntusi 200 tūkst. karių siekiant apginti Kuveitą nuo Irako. Iškart kartu su Jungtine Karalyste JAV ėmėsi iniciatyvos Saugumo Taryboje gauti pritarimą jėgos prieš Iraką panaudojimui. JAV šiame аспекte siekė įvesti tvarką ir stabilumą regione, skatinant demokratijos plėtrą regione. Susidariusios aplinkybės – sumažėjęs karių skaičius šiaurinėje Irako dalyje teritorija, paskatino kurdus sukilti prieš tuometinę valdžią. Iki šiol kyla debatai ar JAV ir jos sąjungininkai buvo atsakingi už 1991 metų sukilimą ir tolimesnę Irako kurdų politinę raidą.⁹¹ Vis dėl to minėtas sukilimas lengvai buvo numalšintas Irako valdžios. Tolimesnei įvykių sekai turėjo ir JTO priimta rezoliucija 688 teritorijos viduje žmogaus teisių, taikos ir saugumo aspektais Irako valstybėje, siuntusi humanitarinę pagalbą nukentėjusiems Irako Kurdistano regione.⁹²

Tuometinė Irako S. Huseino vyriausybė, patyrusi rimtus JAV ir jos sąjungininkų karinius smūgius, buvo itin nusilpusi, ir su kurdų palaikančių valstybių (JAV, Jungtinė Karalystė, Prancūzija ir kt.) pagalba, Irako Kurdistanas paskelbė politinės autonomijos statusą. Paskelbus savo autonomiją, į Irako Kurdistaną teritoriją įsiveržė Irako kariai, tačiau su JAV karių pagalba Irako kurdams pavyko

⁸⁶ Jawad Mella, *Kurdistan and The Kurds A Divided Homeland and a Nation without State*. London: Western Kurdistan Association Publications, 2004, 117

⁸⁷ Ten pat

⁸⁸ Piers Robinson, *The CNN Effect : The Myth of News, Foreign Policy and Intervention*, Cituota: Ahmed Hashim *Saddam Husayn and Civil-Military Relations in Iraq: The Quest for Legitimacy and Power*, Middle East institute, 2003, 88

⁸⁹ Ofra, 184

⁹⁰ Tareq Y. Ismael, *Iraq : The Human Cost of History*, London:Pluto Press, 2003 20

⁹¹ Kerim Yildiz, *The Kurds in Iraq : The Past, Present and Future*, London:Pluto Press, 2007,34

⁹² The Kurds in Iraq : The Past, Present and Future 38

išstumti Irako karius iš regiono.⁹³ Virš Irako Kurdistano teritorijos, JAV iniciatyva, buvo paskelbta neskraidymo zona, ir nors turėdami *de jure* formalų politinės autonomijos statusą, Irako Kurdistanas iš esmės buvo nuo centrinės Irako S. Huseino vyriausybės *de facto* nepriklausomas politinis darinys.⁹⁴

Irako Kurdistano pavyzdys rodo, kaip išorinių veikėjų iniciatyva gali atsirasti *de facto* nepriklausomas darinys. Vis dėlto, JAV ir kitų Vakarų valstybių vykdyta intervencija Irako teritorijoje autorių teigimu negali būti traktuojama kaip „vien humanitarine“. Chomskis apibūdinant tokią Vakarų vykdytą „alternatyviają“ intervencinę politiką, teigia kad pirminiais atvejais (Irakas, Somalis), intervencijos buvo vykdomos lydint savų interesų, prisidengiant kad tai yra „humanitarinio“ pobūdžio.⁹⁵ Intervencionizmas šiame aspekte suvokiamas kaip savo hegemono primetimas, siekiant įtvirtinti Vakarų poziciją globaliame kontekste. Tai rodo JTO nacionalinio saugumo patarėjo teiginys: „grėsmė demokratijos plėtrai buvo sustabdyta ir <...> triumfavo demokratija“.⁹⁶

Demokratijos pamatų sudarymas buvo vienas pagrindinių JAV vykdytos Irake intervencijos motyvų. Irakas į kurį anksčiau buvo žiūrima kaip į strateginį partnerį, padedantį palaikyti tvarką regione Irano Islamo Respublikos revoliucijos metu, tapo vienu pagrindiniu priešu pasibaigus Šaltajam karui ir tolesnių karinių konfliktų židiniu. Taigi galima traktuoti kad demokratiškas pamatų diegimas Irake nebuvo įgyvendintas sėkmingai.⁹⁷ Visgi ši intervencija buvo reikšminga tolimesnei pasaulinėje politikoje, kaip priemonė intervencijos naudojimui siekiant įvesti taiką valstybėje/regione.

⁹³ Philip S. Hadji, *The Case for Kurdish Statehood in Iraq, Case Western Reserve*, 2009

<https://scholarlycommons.law.case.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1269&context=jil>, [žiūrėta 2019-04-05]

⁹⁴ Ten pat

⁹⁵ Tareq, 23

⁹⁶ Piers Robinson, *The CNN Effect : The Myth of News, Foreign Policy and Intervention*, cituota iš N. Chomsky *The New Military Humanism: Lessons from Kosovo*, Monroe, ME: Common Courage Press, 1999, 14

⁹⁷ Tareq, 17

3.4 Lyginamoji Istorinių Laikotarpių Analizė

1 Lentelė. XXa. SVARBIAUSI KURDISTANO POLITINĖS TERITORINĖS RAIDOS EPIZODAI

	Osmanų imperijos žlugimas (1)	Mahabado respublikos iškilimas (2)	Irako Kurdistano regionas (3)
Laikotarpis	1908-1922	1946-1947	1991
Kurdus siekus palaikančios politinės jėgos	JAV, D.Britanija*	Sovietų Sąjunga	JAV, Vakarų Europos valstybės
Oponuojančios jėgos	Turkija, D.Britanija, Prancūzija,	Iranas, JAV Didžioji Britanija	Irakas, Turkija, Iranas, Sirija
Aplinkybės kurdų politiniams dariniams atsirasti	V. Vilsono 14 punktų	Padalyta Irano teritorija į supervalstybių įtakos zonas; SSRS parama	Irako politinė krizė Persijos karo metu
Rezultata sąlygojantis veiksniai	Laikinas JAV atsitraukimas iš tarptautinės politikos; kurdų vieningumo trūkumas	Sovietų kariuomenės pasitraukimas iš Irano teritorijos; paramos kurdams stoka	Išorinių veikėjų palaikymas ir pripažinimas
Rezultatas	Tautiniu pagrindu „nenatūralių“ sienų susiformavimas	Respublikos žlugimas	De facto pripažinto Irako Kurdistano susiformavimas

*Pasisakanti už kultūrinę kurdų teises, bet ne teisę į teritorinį suverenumą

Nagrinėjami kurdų tautos politinės teritorinės raidos epizodai XX amžiuje pateikiami 1 Lentelėje. Reiktų pabrėžti, kad tiek Osmanų imperijos žlugimui, tiek Mahabado respublikos susikūrimui tiesiogiai įtakos turėjo tuometinis laikotarpis (pasibaigęs pasaulinis karas). Po I pasaulinio karo Osmanų imperijos žlugimas tapo neišvengiamas tiek dėl vidinės imperijos dinamikos (konfliktuojančių etninių grupių, Armėnų genocido) tiek dėl karo laimėtojų imperialistinių siekių performuoti iki tol egzistavusias Artimųjų Rytų sienas. Taipogi II pasaulinis karas lėmė nusilpusią Irano politinę padėtį, kurios teritorija buvo padalyta į dviejų ideologiškai priešiškų blokų (JAV ir SSRS) įtakos zonas. Dabartinio de facto nepriklausomo Irako Kurdistano darinio susiformavimą lėmė ne tiek dvipolinės sistemos žlugimas Šaltojo karo pabaigoje (1991m.), kiek Irako valstybėje prasidėjusi politinė suirutė Persijos karo metu (1991m.).

Visuose minėtose kurdų politinės teritorinės raidos epizoduose aktyviai dalyvavo išoriniai veikėjai, tarp kurių buvo remiančių kurdų siekius į politinį suverenumą, bei priešiškų (oponuojančių) jėgų. Įtakos pirmųjų dvejų epizodų rezultatams turėjo remiančių jėgų tiesioginis atsitraukimas iš konflikto. Osmanų imperijos žlugimo – JAV atsitraukimas, o Mahabado respublikos – sovietų fizinis pasitraukimas iš Irano teritorijos, bei taip ir nesuteikta kurdams karinė parama kovojant prieš centrinę

Irano režimą, bei ją remiančias valstybes (JAV, Didžioji Britanija). Vienintelis XXa. susiformavęs de facto pripažinimą turinčio Irako Kurdistanas susidarymo prielaida JTO, JAV ir kitų Vakarų Europos valstybių parama kovojant su Sadamo Huseino režimu.

Nagrinėtuose laikotarpiuose taip pat pastebimas, kad išorinių veikėjų elgseną konfliktuose sąlygojo jų asmeniniai interesai (įtakos praplėtimas, ekonominės paskatos) nei siekis efektyviai išspręsti konfliktus. Tai parodė D. Britanija, 1920 metais aneksavusi naftos išteklius pasižyminčias Kirkuko ir Mosulo istorines žemes, kaip ir Sovietų Sąjunga, aktyviai pasisakiusi už unifikuotą azerbaidžaniečių-kurdų frontą kaip atsakas Irano režimui ir j priešiška ideologija remiančioms – JAV ir D. Britanija. Nors ir teigiama, kad paskutiniame kurdų epizode (*de facto* Irako Kurdistanas susidarymas) JAV ir JTO vykdoma intervencija buvo vardan „humanitarinių paskatų“, tikroji priežastis tyrinėtojų yra įvardijama kaip režimo nuvertimas ir demokratizacijos pagrindų pastatymas Irake, taip prisidedant prie JAV hegemono plėtros Artimuosiuose Rytuose.

Apžvelgiant išorinių veikėjų įtaką Kurdistanas teritorinių darinių formavimo procese, galima teigti kad nei vienas iš rezultatų nedavė teigiamų rezultatų efektyviam konfliktų užbaigtumui. Po I pasaulinio karo, naujai susiformavusiose valstybėse, pradėta vykdyti antikurdiška politika, dėl kurios sustiprėjo kurdų nacionalistiniai judėjimai, ir prisidėjo prie karinė konfrontacijos tarp kurdų ir regioninių valstybių vyriausybių (Irako, Turkijos, Irano, Sirijos) konflikto eskalavimo. Šaltojo karo pradžioje Mahabado respublikos žlugimas sąlygojo kurdų tautos ir jos paveldo sunaikinimą, bei stipriai apribotas kurdų kultūrinės ir politinės teises. Galiausiai tik de facto Irako Kurdistanas susikūrimas prisidėjo prie kurdų valstybingumo problematikos kėlimo tarptautiniu mastu, tačiau tai neprisidėjo prie integruotos ir darnios Irako valstybės plėtros

4. IŠORINIŲ VEIKĖJŲ SANTYKIAI SU KURDISTANO REGIONAIS

4.1 De facto nepriklausomas Irako Kurdistanas

Irako Kurdai jau kelis dešimtmečius siekia įkurti savo politinę tvarką. Suvokiant kad valstybės de jure pripažinta kaip de facto valstybė, sunku būtų ignoruoti galimas regiono perspektyvas. Vis dėl to šiame aspekte yra svarbūs Irako Kurdistanas santykiai su regioninėmis valstybėmis, siekiant įgyvendinti valstybingumo tikslą.

1991 m. Irako Kurdistanas yra oficialiai pripažintas tarptautinės bendruomenės, (tame tarpe pačio Irako) plačią autonomiją turintis regionas. Nuo Persijos įlankos karo, siekiant išvengti humanitarines katastrofas, ir pažaboti pabėgėlių srautus, JTO Saugumo Tarybos išleista rezoliucija,

skelbianti šiaurinę Irako dalį neskraidymo zona.⁹⁸ Šiame regione 1992 metais įvyko pirmieji demokratiniai Irako Kurdistano vyriausybės (KRG) rinkimai (šie rinkimai taip pat buvo pirmieji demokratiniai rinkimai Irako istorijoje). Vis dėl to naujai susiformavusios Irako Kurdistano kaip autonomijos egzistavimo pradžia buvo sunki. 1991 m. JTO sprendimu, Irakui pradėtas taikyti embargas, draudžiantis importuoti žaliavas (naftą ir gamtines dujas) iš Irako. Išimčių nebuvo taikytina ir Irako Kurdistanui. Tai paveikė ne vien Iraką, bet ir Irako Kurdistano regiono ekonominę būklę. Taip pat, tuometinei naujai išrinktai Irako Kurdistano valdžiai trūko suvokimo, kaip turėtų funkcionuoti ir vystytis regionas.⁹⁹ Dažni būdavo konfliktai ir tarp Irako Kurdistane dominuojančių partijų – PUK ir KDP, dėl skirtingai suvokiamų regiono ekonominės ir politinės raidos perspektyvų. Laikotarpyje 1994–1996 m. šių partijų nesutarimai peraugo į pilietinį karą. 1998 metais, tarpininkaujant JAV, Irako Kurdistanui pavyko išspręsti konfliktą ir sutaisyti susipriešinusias puses.¹⁰⁰ Irako kurdai atliko svarbų vaidmenį Irako kare. Kurdų pajėgos prisijungė prie tarptautinės bendruomenės inicijuojamų atakų prieš Irako vyriausybę 2003 metais. Bendromis pastangomis pavyko nuversti Sadamo Huseino režimą.

Žvelgiant į regioną ateities perspektyvas reiktų paminėti, kad regione veikiančios politinės jėgos (KDP ir PUK) savo kaip nepriklausomo politinio teritorinio darinio funkcionavimą ilgą laiką siejo su diplomatinių priemonių įgyvendinimu. Šiam tikslui Irako Kurdistane atidarytas užsienio reikalų departamentas. Kurdistano regioninei vyriausybei pavyko užmegzti gana glaudžius ekonominius santykius su svarbia regionine veikėja - Turkija. Taip pat Irako Kurdistane funkcionuoja didžiųjų valstybių (JAV, Rusijos, Prancūzijos ir kt. valstybių) konsulatai, įsikūrusios JTO, ES delegacijos.¹⁰¹ Tai rodo, kad išoriniai veikėjai laiko Irako Kurdistano regioną stabilia, visaverte tarptautinės bendruomenės dalimi, ir yra pavyzdys kaip *de facto* politinis darinys gali gerai funkcionuoti tarptautinėje politikoje.

Vis dėlto bet kokie valstybingumo įgyvendinimo siekiai, išorinių veikėjų yra paliekami pačio regiono santykiui su Irako centrine vyriausybe, taip gerbiant Irako teritorinį vientisumą. Pastarieji metai nebuvo labai sėkmingi užmezgant dialogą su Irako valdžia. Santykių pablogėjimui didelės reikšmės turėjo ir 2017 metais Irako Kurdistane vykęs nepriklausomybės referendumas, kuriame 92% kurdų pasisakė už nepriklausomą Irako Kurdistano valstybę.¹⁰² Anot Irako vyriausybės, šie KRG inicijuoti veiksmai prieštarauja Irako konstitucijai - jokie sprendimai liečiantys Irako teritorinį

⁹⁸ Mohammed M. A. Ahmed, *Iraqi Kurds and Nation-Building*. 2012 leid. London: Macmillan, 2012, 9

⁹⁹ Mella, 189

¹⁰⁰ Ten pat

¹⁰¹ Kurdistan Regional Government, *Department of Foreign Relations*, < <https://dfr.gov.krd/> > [žiūrėta 2019-04-26]

¹⁰² Yekta Unuzuklu, *Kurdish Referendum*, < <http://yektauzunoglu.com/en/2017/08/27/kurdish-referendum/> > [žiūrėta 2019-04-26]

vientisumą neturėtų būti priimti vienašališkai.¹⁰³ Daugybė kitų išorinių ir regioninių veikėjų palaikė šią poziciją, ypač kitų Kurdistano regioninių valstybių (Turkija, Iranas, Sirija) tarpe, kur nepriklausomos kurdų valstybės egzistavimas gali paskatinti dezintegracinius procesus valstybių viduje. Taip pat tuometinis laikotarpis, karas su Islamo valstybe (ISIS), daugeliui pasirodė netinkamas laikotarpis. Referendumo įgyvendinimas lėmė dabartinę išgyvenamą diplomatinę krizę tarp Irako Kurdistano ir Irako vyriausybės. Irako Kurdistanui buvo įsakyta atiduoti naftos išteklius pasižyminčią Kirkuko guberniją Irako vyriausybei, šiai nesutikus į KRG regioną įžengė Irako vyriausybės kariuomenė. Per trumpą laikotarpį Irako Kurdistano regionas, nusileidžiantis karine galia Irako vyriausybei, prarado apytikriai 20% anksčiau priklausiusių teritorinių žemių. Reiktų pažymėti kad Irakas aktyviai yra remiamas regioninių – Turkijos ir Irano valstybių, Išoriniai veikėjai – didžiosios valstybės, šiame aspekte apgailestauja dėl susiklosčiusios politinės padėties, tačiau į konfliktą nesikiša, lieka neutralūs.¹⁰⁴ Tai lemia kad Irako Kurdistano valstybingumo problema išlieka aktuali, nors pastarųjų metų KRG vienašališki veiksmai atnešė neigiamų padarinių valstybingumo tikslui įgyvendinti.

4.2 Turkijos kontroliuojamos Kurdistano regionas

Turkijoje kurdai sudaro apytikriai 18% visų Turkijos gyventojų. Kurdų apgyvendintos teritorijos apima Šiaurės ir Centrinį Kurdistano regionus, ir tarptautinės bendruomenės yra žinomas kaip Turkijos Kurdistanas. Nors Turkija ir yra laikoma demokratine, valstybė vis dar susilaukia kritikos dėl žmogaus teisių ir demokratijos principų pažeidimų, itin pasireiškančių tautinių mažumų vykdomoje politikoje.¹⁰⁵ Šios politikos pradžią galima datuoti nuo pat Turkijos Respublikos susikūrimo, pasirašytos Loanos sutarties (1923m.). Loanos sutartis pažymėjo sunkų tolimesnį Turkijos kurdų politinės raidos etapą. Iki šios datos, visos Turkijoje gyvenusios musulmoniškos tautos laikė integralia Osmanų imperijos dalimi, tačiau naujai susikūrusi Turkijos respublika siekė apginti savo politinį statusą, bei susidoroti su jos teritoriniu vientisumui keliamą kurdų grėsme. Tai liudija ir tuometinė mažumų interpretacija pirmojoje Turkijos Respublikos Konstitucijoje 1924 metais, suteikiant statusą religinėms – šiitams, alavitams, krikščionims ir kt., bet ne tautinėms mažumoms tokioms kaip kurdai¹⁰⁶. 88-ame Konstitucijos straipsnyje teigiama, kad „*Turkijoje,*

¹⁰³ Ten pat

¹⁰⁴ Reuters, Middle East, *U.S. 'not taking sides' in Iraqi-Kurdish dispute* – Trump <https://uk.reuters.com/article/uk-mideast-crisis-iraq-kurds-trump/u-s-not-taking-sides-in-iraqi-kurdish-dispute-trump-idUKKBN1CL2P6> [žiūrėta 2019 05 -12]p

¹⁰⁵ Laima Tamošiūnaitė, “Kurdų Tautinės Mažumos Turkijos Respublikoje (2003-2012m.) analizė”. Magistro darbas, MRU, 2013

¹⁰⁶ Ten pat

neišķiriant religijos ir rasės, visi piliečiai vadinami „turkais“.¹⁰⁷ To pasakoje kurdai, buvo įvardijami turkų kaip „kalnų turkais“. Nepripažintas kurdų tautinis identitetas nebuvo vienintelis būdas siekiant apriboti, kurdų suverenumą. Pradėtos vykdyti masinės gyventojų deportacijos, dėl kurių savo gimtinės neteko daugiau nei pusė milijonų kurdų.¹⁰⁸ 1983 metais taip pat išleistas *Politinių partijų įstatymas*, apibrėžiantis pamatinius valstybės principus ir reguliuojantis politinių partijų veiklą, jų steigimą. Vadovaujantis šiuo įstatymu, Turkijos Respublikoje negali būti steigiamos partijos etniniu – religiniu pagrindu.¹⁰⁹

Šie Turkijos veiksmai paskatino kurdus imtis radikalesnių nacionalistinių veiksmų kovojant už pripažinimą. Svarbi kurdiška politinė jėga kovojant su Turkijos vykdoma politika tapo Kurdistano darbininkų partija (PKK), įkurta 1978 metais, Abdulacho Okulano. Pati partija ilgainiui išsiplėtė į tinklą (kitaip dar žinoma KCK – Kurdistano bendruomenių sąjunga), apimantį visus Kurdistano regionus. PKK ideologine prasme turi nemažai komunizmo bruožų, tačiau taip pat stipriai propaguojamas kurdų nacionalizmas. Anksčiau PKK propaguota nepriklausomo Kurdistano politika, palaipsniui perėjo į platesnių politinių ir kultūrinių teisių siekį Turkijos Kurdistano regione. Vienas svarbus aspektas, susijęs su išorinių veikėjų požiūri į PKK yra įgyvendinimo priemonės. Priešingai nei anksčiau analizuotos Irako Kurdistano politinės partijos – KDP ir PUK, pasitelkiančios diplomatines priemones, PKK savo tikslą įgyvendina naudojant karines priemones. PKK telkia įvairias nepasitenkinimo akcijas, demonstracijas, kurios neretai perauga į ginkluotus išpuolius, taip prisidedant prie savo kaip „terroristinės organizacijos“ įvaizdžio kūrimo. Ilgą laiką PKK ir Turkijos vyriausybė kovojo atvirame kare. Vien per 2012 metų ginkluotuos susidūrimus žuvo 541-as žmogus.¹¹⁰ Vėlyvesni 2013 metai atnešė pernašų santykiams tarp PKK ir Turkijos vyriausybės. Beveik 30 metų trunkantį konfliktą nuspręsta bandyti užbaigti įvedant taiką tarpininkaujant abejoms pusėms. Įtakos tam turėjo ir 2012 metais iškilusi kairioji Liaudies demokratų partija (HDP), kurioje nemaža dalis politikų buvo kurdų politiniai veikėjai (dalis narių turi ryšių ir su PKK), pasisakančių už taikų konflikto sprendimą.¹¹¹ Partijos sėkmė ir parama iš valdančiosios Teisingumo ir plėtros partijos parodė, kad konfliktą galima nutraukti diplomatijos keliu. PKK pažadėjo patraukti karines pajėgas iš Turkijos teritorijos, centrinei vyriausybei ketinant apsvarstyti platesnio Turkijos kurdų statuso sutekimą.¹¹² Taikos derybų procesas, kurio metu nebuvo įvykdyta nei vienas karinis išpuolis,

¹⁰⁷ World Statesman, *Constitution of The Republic of Turkey*, 88 straipsnis, <http://www.worldstatesmen.org/Turkeyconstitution1924.pdf> [žiūrėta 2018 04 22]

¹⁰⁸ Kevin Mckiernan, *The Kurds: A People in Search of Their Homeland*. NY: St. Martin's Press, 2006

¹⁰⁹ Tamošiūnaitė, 2013

¹¹⁰ Tezcur, 2013

¹¹¹ Cas Mudde, „*The Ideology of the Extreme Right*“, 2015

¹¹² Ayla Albayrak, *Kurdish Group to Pull Armed Units from Turkey*, The Wall Street Journal, 2013 <https://www.wsj.com/articles/SB100014241278> [žiūrėta 2019-05-02]

truko iki 2015 metų. Tolesnį konflikto atsinaujinimą sąlygojo išorinis veiksnys – Sirijos pilietinis karas. Turkijos kurdai norėdami paremti Sirijos Kurdistaną kovoje prieš Islamo valstybę siūlė karinę ir humanitarinę pagalbą, tačiau Turkija neleido šią pagalbą gabenti per Turkijos/Sirijos sieną. Kurdai taip pat apkaltino Turkijos vyriausybę remiant ISIS kovoje su kurdais.¹¹³ Dėl šios priežasties taikos derybos buvo nutrauktas, konfliktas atsinaujino ir tapo dar intensyvesnis, nei prieš 2013 metus.

Šiame kontekste svarbu yra įvertinti tarptautinės bendruomenės vaidmenį formuojant Turkijos kurdų suverenumą. Visų pirma reiktų pradėti nuo pačios Loanos sutarties įsigaliojimo, kai Turkija pasižadėjo gerbti tautinių mažumų teises, apibrėžtas 37-43 sutarties punktuose. Tuometinėms Didžiosioms valstybėms (D. Britanija, JAV, Prancūzija, Rusija) Turkijos Kurdistanas pasirodė per mažai reikšmingas, didelio dėmesio nesusilaukė, buvo nevykdomos planuotos stebėjimo misijos, o tai leido Turkijai pačiai valdyti savus vidinius reikalus. Šaltojo karo laikotarpyje Turkija prioritetą grėžėsi į Vakarus, atsiribojant bet kokiems santykiais su Rytai, ypač po to kai SSRS tapo grėsmė jos teritoriniam vientisumui. Tai lėmė gana stipriai atšilusius JAV ir Turkijos santykius. Susilaukta didelės JAV finansinės paramos, modernizuojant kariuomenę, transportą, žemės ūkis, kaip ir prisidėjo prie administracinės bei ideologinės pertvarkos, grindžiamomis liberaliomis ir demokratinėmis vakarų vertybėmis.¹¹⁴ Didelė dalimi JAV buvo atsakinga už Turkijos įstojimą į NATO organizaciją. JAV šioje perspektyvoje neskyrė išskirtinio dėmesio kurdams, idealizuojant šiltesnius santykius su Turkija.

XX a. 7 deš. Vokietija atliko svarbų vaidmenį, identifikuoję Turkijoje esančią kurdų problemą. Tai sąlygojo 1961 metais pasirašyta darbo sutartis tarp Vokietijos ir Turkijos, leidžianti Vokietijai priimti imigrantus darbininkus iš Turkijos, ir taip kompensuoti II pasaulinio karo metu patirtą darbo jėgos nuostolį. Daugiausiai iš to naudos gavo būtent kurdai, kurių didžioji dalis ir sudarė imigrantai darbininkai.¹¹⁵ Politinėje perspektyvoje tai sudarė geras sąlygas užmegzti gerus santykius tarp Vokietijos ir Kurdistano visuomenių, bei įsigilinti į Turkijoje egzistuojančius žmogaus teisių pažeidimus, bei taip prisidėti prie kurdų valstybingumo statuso kelimo¹¹⁶ Tai ilgainiui apribojo Turkijos perspektyvas įstoti į Europos Sąjungą. 9 dešimtmečio pabaigoje, kurdai jau galėjo reikšti savo poziciją Europos Parlamente, siekiant įvertinti kriterijus ar Turkija įgyvendina ES kriterijus reikalingus įstojimui. Tai ilgainiui turėjo naudos kurdų tautos traktavimui – ilgą laiką turkų laikomi „kalnų turkais“ pagaliau buvo pripažinta egzistuojant šiai tautinei grupei. Vis dėlto PKK vykdytos

¹¹⁴ Sahiran Alli, *The Kurdish Question In Turkey: The Cold War Dimension* London: Lexington Books, 137

¹¹⁵ Ahmet Akgunduz, *Labour Migration from Turkey to Western Europe, 1960-1974* London: Ashgate, 2008

¹¹⁶ Eva Ostergaard-Nielsen, *Transnational Politics: Turks and Kurds in Germany*, London: Routledge, 2003. 81-83

ginkluotos operacijos prieš Turkijos vyriausybę, dažnai įvardytos vakarų kaip „terroristinės atakos“ neleido legitimizuoti kurdų teisę į suverenumą.

Šaltojo karo laikotarpio pabaiga, simbolizavusi dvipolės sistemos žlugimą, pakeitė ir Turkijos poziciją. Iki tol Sovietų Sąjunga laikyta grėsme Turkijos vidiniams suverenumui išnyko, kaip ir sumenko NATO karinio bloko svarba.¹¹⁷ Pačių sąjungininkių pilietinės laisvės ir vertybės vis dar buvo svetimos Turkijai. JAV santykiuose su Turkija atsidūrė kryžkelėje. Iš vienos pusės JAV, žinant kad Turkija yra svarbi ekonominė partnerė superkant karinę ginkluotę iš JAV, norėjo išlaikyti glaudžius santykius su strategine Vakarų Azijos valstybe. JAV išliko ir po Šaltojo karo buvo gana svarbi ginklų ir karinės paramos remėja Turkijai kovoje su PKK.¹¹⁸ Iš kitos pusės JAV ir kitos Vakarų valstybės siekė įtvirtinti žmogaus teises kaip fundamentalų tarptautinį principą teisėje, ir valstybės turėtų pažeisti pastarojo. Pati kurdų problematika tapo tiek JAV kongreso tiek Europos Parlamento viena iš prioritetinių temų nagrinėjant Turkijos vidinę dinamiką.¹¹⁹ Daugeliu aspektu Turkija tokį Vakarų vaidmenį laiko kišimasi į jos teritorinį suverenumą. Ir dabartiniame kontekste, Turkija apibrėžia savo „draugus“ ir „priešus“ remiantis išorinės veikėjos pozicija kurdų suverenumo klausimu.¹²⁰

Žvelgiant iš išorinių veikėjų perspektyvos, neatrodo kad kurdų valstybingumo klausimas Turkijoje yra pakankamai pribrendęs galimiems teritoriniams pokyčiams ar bent jau platesnio politinio statuso apsvaistymui. PKK metodai ir būdai siekiant savo tikslo nėra nei priimtini tarptautinės bendruomenės, nei pripažinimą turinčios Kurdistan Regioninės Vyriausybės (Irako Kurdistanas). 2007m. JAV ir Turkija pasirašė susitarimą dėl žvalgybinių PKK stebėjimų.¹²¹ Be to Turkija išlieka svarbia Vakarų ir Rytų strateginė partnerė. Taip pat JAV karinių pajėgų pasitraukimas iš Irako (2007 m.) su intensija palikti kurdų valstybingumo klausimą regioninėms- Turkijos, Sirijos, Irano ir Irako valstybėms.¹²² Tai lemia kad išoriniai veikėjai traukiasi iš aktyvios politikos formuojant politinius teritorinius darinius Turkijos Kurdistan. Vis dėlto pastarieji įvykiai Sirijoje, verčia tarptautinę bendruomenę iš naujo persvarstyti kurdų problematiką Artimuosiuose Rytuose.

¹¹⁷ Alli, 139

¹¹⁸ Ten pat

¹¹⁹ Ten pat

¹²⁰ Alli, 140

¹²¹ Alli, 144

¹²² Ten pat

4.3. *De facto* nepripažintas Sirijos Kurdistano regionas

Lozanos taikos sutartis simbolizavo Sirijos Kurdistano kaip atskiro kurdų regiono politinės raidos pradžia. Sirijos teritorija, pasibaigus I pasauliniam karui atiteko Prancūzijos kontrolei. Didžiosios valstybės tuometinis pagrindinis siekis buvo atkovoti Levanto užimtas teritorijas, ir kontroliuoti Sirijos teritoriją kaip mandatą, todėl periferinėje dalyje įsikūrę kurdai nebuvo laikomu svarbiu prioritetu.¹²³ Tai leido kurdams įsitvirtinti savo kontrolę trijose šiaurinėse teritorijose – Hasakės, Idlibo ir Alepo gubernijose, o tai prisidėjo prie augančio kurdų nacionalizmo. Tuometinė padėtis buvo palanki kurdams - prancūzai laikydami juos ir kitas etnines grupes (alavitus, drūzus) priešiškas arabams, suteikė plačias teises, netgi skatino mažumų politinės autonomijos statusą.¹²⁴ Tačiau, dėl tuometinio Sirijos kurdų susiskaldymo, vienybės trūkumo ir jaučiamo priešiško okupantams, kurdams taip ir nepavyko įgyvendinti šios idėjos¹²⁵ Reikšmingi pokyčiai įvyko susikūrus nepriklausomai Sirijos valstybei (1936m.). Kurdai tapo engiami valdžios, atsisakomas pripažinti jos kaip tautinės mažumos statusas.¹²⁶ Karinėmis priemonėmis mėginta integruoti kurdus, primesti svetimą - arabišką tapatybę. Uždrausta kurdų kalba, nacionalinės šventės, daugelis gyvenviečių pervadinti arabų kalba. Stiprus arabizacijos procesas prasidėjo 1960 metais, - suimti nacionalistinių judėjimų lyderiai, daliai iš jų įvykdant mirties bausmę. 1962 metais apytiksliai 120-čiai tūkstančių kurdų buvo atimta pilietybė, nes anot valdžios jie nebuvo „tikrieji sirai“, o tik pabėgėliai iš kaimyninių Irako ir Turkijos valstybių.¹²⁷ Tai labai stipriai atsiliepė kurdų tautos suverenumui - netekę asmeninių teisių (tokių kaip įsidarbinimo galimybė, teisė į turta), kurdai buvo persikelti emigruoti į kitas valstybes ar į kitus miestus, taip pakeičiant kurdų teritorinę struktūrą. Sirijos vykdytos politikos prieš tautinės mažumas padariniai jaučiami ir dabar. Dauguma Sirijos kurdų asimiliavosi, primiršo savo kalbą bei paveldą¹²⁸, i pats regionas ekonominiu požiūriu tapo mažiausiai išsivystęs valstybėje, pasižymintis aukštu nusikaltimo lygiu.¹²⁹ Tai atveda prie dabartinės kurdų padėties Sirijoje.

Sirija šiuo metu laikoma viena nestabiliausių pasaulio valstybių. Valstybėje vykstanti dezintegracija, prasidėjusi 2011 metų sukilimu prieš Sirijos Bašaro al-Asado (*Bashar Hafez al-Assad*) autoritarinę vyriausybę neslopsta, ir yra tikimybė kad tebevykstančio Sirijos pilietinio karo rezultatas

¹²³ Jordi Tejel, *Syria's kurds: History, politics and society*. London: Routledge, 2008, 38

¹²⁴ Ten pat

¹²⁵ Tejel, 41

¹²⁶ Ten pat

¹²⁷ Yildiz, 97

¹²⁸ Ten pat

¹²⁹ International crisis group report, Asia, Iran, 2018, <https://www.crisisgroup.org/> [žiūrėta 2019-05-12]

– pakitusios sienos ir atsiradę nauji teritoriniai dariniai.¹³⁰ Viena iš Sirijos sukilėlių grupių – kurdai, kontroliuojantys nemažą šiaurinės Sirijos teritorijos dalį, sudarantys apytikriai 9% visų Sirijos gyventojų (apytikriai iki 2 milijonų)¹³¹ Reiktų pabrėžti, kad nors prasidėjęs sukilimas (2011m.) ir buvo nukreiptas prieš režimą, kurdai kovojo ne tik su reguliariąja Sirijos kariuomene bei ją remiančiomis šitų karinėmis formuotėmis (pvz. teroristine laikoma, Irano remiama – Hamas), bet ir taip pat B. al-Asadui priešiškomis - arabų sunitų suformuotomis nuosaikesnėmis ir radikalesnėmis islamistinėmis grupuotėmis (Al Nusra frontu ir kt.). Būtent kurdai atliko svarbų vaidmenį įveikiant džihadistine laikoma Islamo valstybe (ISIS), 2019 metais. Tai yra pakankamai svarbus aspektas, leidžiantis Sirijos kurdams būti matomiems tarptautinės bendruomenės.

Sirijos Kurdistanas, 2011 metais oficialiai paskelbė politinį autonominį statusą Sirijoje (Rojavos regionas), tačiau šis statusas iki šiol nėra pripažintas nei Sirijos nei tarptautinės bendruomenės. Šiame аспекte išskirtinės reikšmės turi teritorialumo faktorius. Sirijos Kurdistanas teritorinė struktūra, gyventojų paplitimas, susideda iš trijų atskirų arealų (Afrino apylinkės - Aleppo gubernija; Hasekės gubernija; dalis Ragos gubernijos), nesudarančių vientiso teritorinio jungo, taip trukdančio integruotai teritorinio darinio perspektyvai. Pačią teritoriją, geografiniu požiūriu, daugiausiai sudaro derlingos, naudingomis iškasenomis pasižyminčios lygumos¹³², o tai geostateginiu požiūriu mažiau palankios vietovės lyginant su kitais kurdų regionais, esančiais Zagraso ir Tauro kalnuose, dėl savo pralaidumo, bei ribotos karinės infrastruktūros galimybių. Taip pat tokiu būdu paneigiama vyravusi nuostata, kad kurdų istorinis tapatumas siejamas su kalnuotosiomis Kurdistanas vietovėmis. Grėsmę Rojavos darniam funkcionavimui kelia ir tai kad regione vyrauja ir kitos nekurdiškos etninės grupės (asirai, drūzai, arabai), dėl ko sunkiai įsivaizduojamas suverenus teritorinis darinys, paremtas tautiniu pagrindu.¹³³

Išorinių veikėjų dabartinį požiūrį į Sirijos Kurdistanas politinį statusą galima sieti su jau minėta politine suirutė Sirijoje. Vakarų valstybės kovojusios prieš ISIS, aktyviai rėmė kurdų veiksmus karo metu, netgi išskyrė kaip vieną esminių faktorių, lėmusių kovos baigtį. Tačiau ne visos valstybės palaikė Sirijos kurdus. Turkijai – vienai iš regiono didžiųjų galių, tokie įvykiai sąlygoja keliamą pavojų jos teritoriniam vientisumui, kurį sukelia ta pati kurdų problematika. Turkija iki šiol Sirijos Kurdistanas veikiančias politines jėgas (Demokratinė sąjungos partija – PYD; kurdų gynybinės pajėgos – YPG) laiko glaudžiai susijusias su Turkijoje veikiančia PKK.¹³⁴ 2018 metų pabaigoje kaip

¹³⁰ Tejel, 40

¹³¹ Sanipkiran, *Kurdish-population-in-syria*, 2014, <http://sahipkiran.org/2014/08/05/kurdish-population-in-syria/>, [žiūrėta 2019 05 12]

¹³² Yildiz, 100

¹³³ Ten pat

¹³⁴ Ganėtinau pagrįstas teiginys, nes yra įrodymų, kad Sirijos kurdų gynybinės pajėgos finansiškai yra remiamos PKK ir apmokamos kalnuotose PKK karinėse būstinėse

pretekstas kovojant su terorizmu, Turkija okupavo Sirijos kurdų apgyvendintas Afrino apylinkes.¹³⁵ Užimtose teritorijose Turkijos armija sunaikino dalį kurdų paveldo objektų, uždraudė regione kurdų vėliavos naudojimą. Jungtinių Tautų ataskaitoje, paskelbtoje 2018 metais, teigiama kad turkų veiksmai Afrino apylinkėse nėra priimtini, vyrauja susidorojimai, kankinimai ir kiti žmogaus teises pažeidžiantys veiksmai.¹³⁶ Tai tik patvirtina aiškią Turkijos poziciją kurdų atžvilgiu, ir bandymą užkirsti bet kokio platesnio politinio statuso perspektyvą Sirijos Kurdistane. Vis dėlto kitos, valstybės ir NATO sąjungininkės nėra linkusios laikytis pozicijos, kad Sirijos kurdai yra teroristinė grupuotė. 2019m. balandį Prancūzijos prezidentas E. Makronas pasveikino Sirijos demokratijos partijos atstovus (SDF), sudavus lemiamą ataką prieš ISIS.¹³⁷ Tai ne pirmas atvejis, kai Prancūzija parodo palaikymą kurdų atžvilgiu – 2015m. tuometinis Prancūzijos prezidentas F.Holande susitiko su PYD partijos atstovais. Taip pat Prancūzija iki šiol Kurdistano teritorijoje laiko kelis šimtų karinių pajėgų, siekiant įvesti stabilumą regione. Šie Prancūzijos veiksmai neigiamai veikia santykius tarp Prancūzijos ir Turkijos.¹³⁸

Kitas svarbus veikėjas – JAV. JAV prezidentas Donaldas Trumpas, 2019 metais teigė, tolimesnės Turkijos atakos prieš kurdus turės neigiamų ekonominių pasėkmių.¹³⁹ Taip pat reikia nepamiršti 2018 JAV vykdytų karinių antskrydžių nutaikytų prieš B.Al Asado režimą, dėl galimo cheminio ginklo panaudojimo prieš Sirijos gyventojus. Šiame aspekte JAV parodo kad nesibaiminama įsikišti esant realiai grėsmei Sirijoje gyvenančioms mažumoms.¹⁴⁰ Tačiau šiame kontekste reiktų pabrėžti ir tais pačiais metais Donaldso Trumpo metais inicijuojamo, JAV karinių pajėgų pasitraukimą iš Sirijos. Iki tol kurdai siejo glaudžius santykius su JAV, laikė pastarąją regiono gynėja ir stabilumo užtikrintoja, o šis įvykis galimai turės neigiamų perspektyvų Sirijos Kurdistano stabilumo užtikrinimui. Tai taip pat gali sustiprinti B.Al Asado režimą ir jį remiančių valstybių (Rusijos, Irano) pozicijas Sirijoje.¹⁴¹

Apibendrinant galima teigti, kad Sirijos Kurdistaną gerokai paveikė XXa. vid. vykusi Sirijos valdžios politika nutaikyta prieš kurdus, dėl kurios regionas tapo ekonomiškai mažiausiai išsivystęs

¹³⁵ Wladimir van Wilgenburg, *Kurdistan 24: Syrian Kurdish leader reveals indirect negotiations with Turkey* <http://www.kurdistan24.net/en/news/94818eed-413d-4e6c-934e-8d371c554496>, [žiūrėta 2019 05 12]

¹³⁶ Monthly Human Rights Digest, *Between a Rock and a Hard Place – Civilians in North-western Syria*, 2018 https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/ohchr_-_syria_monthly_human_rights_digest_-_june_2018.pdf, [žiūrėta 2019 05 12]

¹³⁷ Rawa Barwari, *Kurdistan24: Turkey furious over Macron's meeting with Syrian Kurds*, 2019-04-19, <http://www.kurdistan24.net/en/news/ab110724-eb0f-4658-8f84-9458b347756f>, [žiūrėta 2019 05 12]

¹³⁸ Ten pat

¹⁴⁰ Robert S. Price, AFP, *US strikes on Syrian base: what we know*, 2017, <https://www.yahoo.com/news/us-strikes-syrian-know-> [žiūrėta 2019 05 12]

¹⁴¹ Reuters, World News, *Where do the Kurds fit into Syria's war?* <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-kurds-explainer/where-do-the-kurds-fit-into-syrias-war>, [žiūrėta 2019 05 12]

valstybėje, o patys kurdai labiau asimiliavosi su vietinėmis tautomis, pamiršdami savo tautines charakteristikas (kalbą, papročius). Vis dėlto nuo 2011 m. prasidėjusio pilietinio karo, Sirijos kurdai tapo pastebima jėga, paveikusi įveikti teroristine grupuotę ISIS. Suaktyvėjusi pozicija skatina diskusiją ir nesutarimus tarp išorinių veikėjų dėl galimo Sirijos Kurdistano politinio statuso perspektyvų.

4.4 Irano kontroliuojamas Kurdistano regionas

Irano Islamo Respublika arba Iranas – 75 milijonus gyventojų turinti daugiatautė valstybė, kurios vakarinėje dalyje įsikūrę kurdai.¹⁴² Kurdai sudaro apytikriai 10 proc. gyventojų (iki 8 milijonų) Tai islamo šiitinės krypties valstybė (šiitai sudaro 90-95% visų gyventojų). Nors valstybė ir yra daugiatautė, vyrauja nacionalistinės pažiūros, daugiausiai paremtos religiniu ir tautiniu pagrindu. Neblogai tai apibrėžia Irano politinio veikėjo A. Šekofteho teiginys - : „*Iranas - tai vienos kalbos, vienos religijos, vienos tautos valstybė*“.¹⁴³ Šioje perspektyvoje kurdai, besiskiriantys savo tikėjimu (didžioji dalis kurdų yra suniitai), ir tautinėmis charakteristikomis susiduria su ne itin palankiomis aplinkybėmis. Globaliame kontekste Iranas kritikuojamas dėl primestos politikos tautinių mažumų atžvilgiu – diskriminacijos, politinių, religinių ir kt. teisių apribojimu. Apribojimų nepaisymas, režimo teigimu kertasi su Irano Konstitucija, kurios pažeidimas baudžiamas griežčiausiomis bausmėmis (kalėjimas iki gyvos galvos ar mirties bausmė) Nuo nepavykusios Mahamado respublikos laikotarpio iki šiandienos, mirties bausmė įvykdyta daugiau nei 30 tūkst. kurdų, tūkstančiai regiono gyvenviečių buvo sunaikinta. Vertinant kurdų politinių organizacijų veikimą Irane galima teigti, kad jų aktyvumas Irano Kurdistane yra ganėtinai silpnas. Nėra išsivystęs nei politinis organizuotumas, o to priežastis griežtas Irano režimas¹⁴⁴ Dėl Irane esančio stabilaus režimo ir griežtų normų kurių laikosi Irano vyriausybė, sunku būtų pastebėti, kokią nors nepriklausomo teritorinio darinio perspektyva. Tarptautinė bendruomenė mini Irano kurdus, bet tik kaip pažeidžiamos tautinės mažumos kontekste, nei realaus suverenaus nepriklausomo darinio.

¹⁴² United Nations Statistics, *Demographic Yearbook 2017*, <https://unstats.un.org/unsd/demographic-social/products/dyb/> [žiūrėta 2019 05 12]

¹⁴³ Shekofteh. A. Getting to Know the Kurds of Khorasan., 2013 www.rudaw.net [žiūrėta 2019-05-03]

¹⁴⁴ Danish Refugee Council., *Iranian kurds*. Borgengade: Danish Immigration Service, 2018 <https://drc.ngo/?gclid=CjwKCA> [žiūrėta 2019 04 05]

IŠVADOS

Kurdistano atvejo analizė atskleidžia nenuoseklios Artimųjų Rytų politinės teritorinės raidos aspektą, kai dabartinių, tautiniu atžvilgiu „nenatūralių“ valstybių sienų formavimo procese, išskirtinės reikšmės turėjo didžiosios valstybės. Pasirinkti XXa. kurdų politinės raidos aspektai parodo, kad labiausiai išorinių veikėjų elgseną konfliktuose sąlygojo asmeniniai interesai, praplečiant savo įtaką regione ar gaunant priėmimą prie strategiškai svarbių teritorijų. Susidariusi nestabili politinė padėtis Artimuosiuose Rytuose po I ir II pasaulinio karo sudarė neblogas aplinkybes, kurdams sukurti nepriklausomus politinius teritorinius darinius. Tačiau kurdus palaikančių išorinių jėgų atsitraukimas, pavertė kurdų valstybingumo siekių neįgyvendinamus.

Vienintelio de facto pripažinimą turinčio Irako Kurdistano regiono susiformavimą lėmė išorinių jėgų vykdyta intervencija prieš Sadaamo Huseino režimą. Nors Irake, Vakarų vykdyta intervencija būtų sunku traktuoti kaip sėkmingą įvedant stabilumą regione, tai tapo istorinė pamoka bei prisidėjo prie humanitarinių intervencijų reikšmės ir svarbos konfliktiniuose regionuose. Dabartiniame kontekste karinių priemonių panaudojimas galimas tik kraštutiniais atvejais, siekiant sustabdyti valstybės vykdomą smurtinę politiką prieš vietinius gyventojus. Šiame аспекte tarptautinė bendruomenė nėra linkusi konflikto metu skatinti bendruomenių ar grupių „fizinį atsiskyrimą“, nes tai dažniausiai neišsprendžia konflikto, o tik labiau sustiprina.

Taigi kurdų politinių teritorinių darinių atsiradimą labiau sąlygoja vidinis santykis tarp valstybės ir jos teritorijoje esančio Kurdistano regiono, nei santykiai su išoriniais veikėjais. Toleruojamas diplomatinis kelias bendradarbiaujant abejoms konflikte dalyvaujančioms pusėms, o išoriniams veikėjams atliekant tarpininko vaidmenį. Šiuo keliu ėjusi Kurdistano Regioninė vyriausybė (Irako Kurdistanas) ilgainiui tapo tarptautiniu pavyzdžiu kaip de facto statusą turintis regionas, gali vystyti santykius su kitomis valstybėmis ir funkcionuoti kaip nepriklausomas darinys. Kita vertus pastaraisiais metais Irako Kurdistano vykdyta vienašališka politika valstybingumo aspektu (referendumas dėl nepriklausomybės), nesulaukė tarptautinės bendruomenės palaikymo ir prisidėjo prie konflikto su Irako vyriausybe atsinaujinimo. Reiktų nepamiršti kad nors tarptautinė bendruomenė gerbia valstybių teritorinį vientisumą, ji nėra linkusi ignoruoti kurdų valstybėse pasireiškiančių žmogaus teisių pažeidimų ar kitaip vykdomos antikurdiškos politikos. Tokiais atvejais išoriniai veikėjai gali atsakyti ir karinėmis priemonėmis (kaip rodo ir Sirijos pavyzdys).

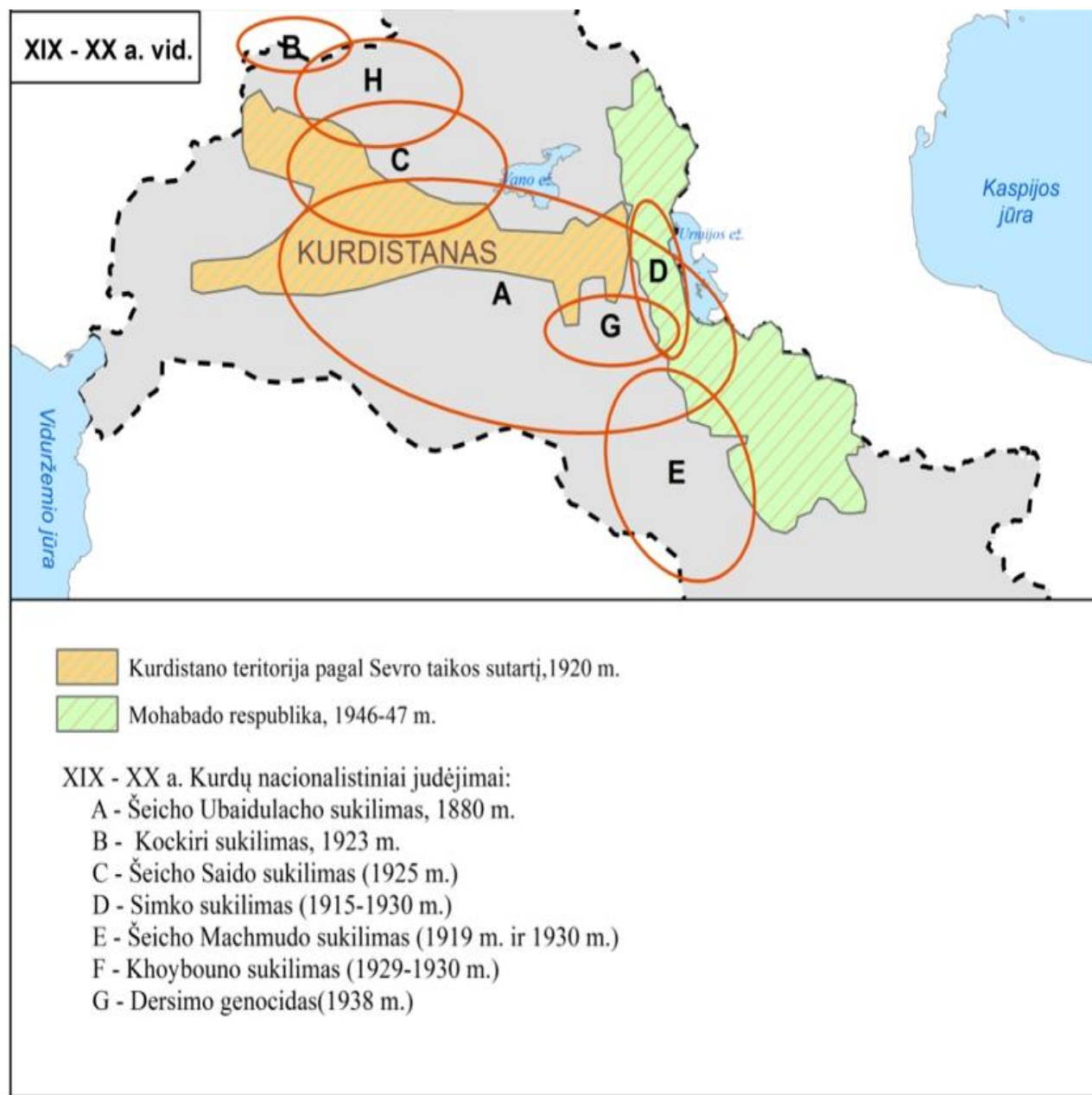
LITERATŪROS SĄRAŠAS

- [Ahmed](#) Mohammed M. , *Iraqi Kurds and Nation-Building*. 2012 leid. London: Macmillan, 2012, 9
- Akgunduz Ahmet, *Labour Migration from Turkey to Western Europe, 1960-1974* London: Ashgate, 2008
- Albayrak Ayla, *Kurdish Group to Pull Armed Units from Turkey*, The Wall Street Journal, 2013
<https://www.wsj.com/articles/SB100014241278> [žiūrėta 2019-05-02]
- Alli Sahiran, *The Kurdish Question In Turkey: The Cold War Dimension* London: Lexington Books, 137
- Ames K., Ra' Aman U., Mesner M., Martin K. *State and Nation in Multi-Ethnic Societies*. Manchester: Manchester University, 1992, 142
- Buzan Barry, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, leid. 2 CO: Builder, 1991
- Bahcheli T., Bartmann B., Srebrnik H., *De Facto States : The Quest for Sovereignty*. 1 leid. London: Routledge., 2003
- Bengio Ofra, *Kurds of Iraq : Building a State Within a State*. Boulder: Lynne Rienner Pub. 2012,
- Bilgin Fevzi, *Understanding Turkey's Kurdish Question*, London: Lexington Books 2013, 13-30
- Charter of the United Nations, *Chapter I — Purposes and Principles* <http://legal.un.org/repertory/art2.shtml>
[žiūrėta 2015-05-07]
- Danish Refugee Council., *Iranian kurds*. Borgengade: Danish Immigration Service, 2018
<https://drc.ngo/?gclid=CjwKCA> [žiūrėta 2019 04 05]
- Dieh Paul „*Testing empirical propositions about shatterbelts, 1945-1976*“ Mokslinis darbas.. Illinois: University of Illinois < <https://paulhensel.org/Research/pgq94.pdf> > [žiūrėta 2019 05 09]
- Eagleton William, *The Kurdish Republic of 1946*. Oxford University Press, London, 1963, 20
- Encyclopedia Britannica, *Sovereign political entity*. < <https://www.britannica.com/topic/state-sovereign-political-entity> >, [žiūrėta 2019 04 25]
- Hadji Philip S., *The Case for Kurdish Statehood in Iraq, Case Western Reserve, 2009*
<https://scholarlycommons.law.case.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1269&context=jil>, [žiūrėta 2019-04-05]
- Hurst Hannun, *Autonomy, Sovereignty, and Self-Determination : The Accommodation of Conflicting Rights*. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press, 1996
- Gunter Michael, *Out of Nowhere : The Kurds of Syria in Peace and War*, 1 leid, Hurst, 2014
- Grotenhuis René, *Nation-Building as Necessary Effort in Fragile States*, Amsterdam: Amsterdam University Press, 2009, 153
- Entessar Nader, *Kurdish Politics in the Middle East*, NY: Lexington Books 2009, 84
- Guffey . *The Iraq Effect: The Middle East After the Iraq War*. California: RAND Corporation, 2010, 37

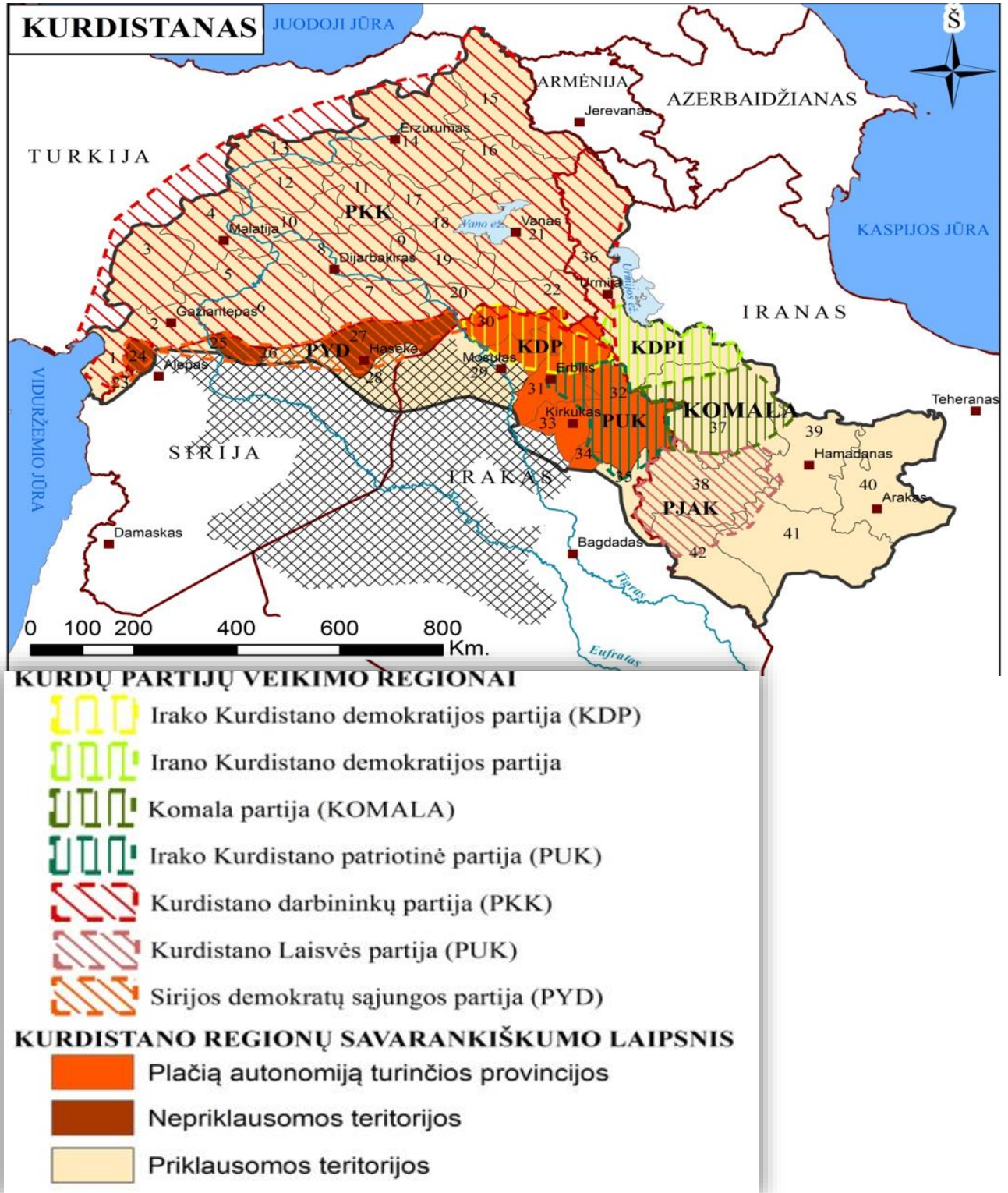
- Jacoby T., Ozerdem A., *The Question of Human Security and Conflict Transformation*, Boulder: Lexinton Books
- Jakniūnaitė Dovilė, *Kaip Tapti Valstybe: Sienos ir Erdvės Gruzijos Teritoriniuose Konfliktuose*. Vilnius: Vilniaus Universiteto Leidykla, 2011
- Kavaliauskas P., Prunskytė J., „Valstybingumo teritorinės raiškos optimizavimo problema (tautų apsisprendimo teisės kontekste, Vilniaus Universitetas: Geografijos metraštis 45, 2012
- Kilic Ali, „*The State of the Republic of Kurdistan*.“ Paris, 2009. <<http://www.pen-kurd.org/englizi/ali-kilic/The-State-of-the-Republic-of-Kurdistan.pdf>> [žiūrėta 2019 04 26]
- Kelley Phillip L., „*Escalation of regional conflict: testing the shatterbelt concept*“. Political Geography Quarterly, leid. 2, 1986, 161-180
- Kurdistan Regional Government, *Department of Foreign Relations*, < <https://dfr.gov.krd/>> [žiūrėta 2019-04-26]
- Lawrence Quil, *Invisible Nation: How the Kurds' Quest for Statehood Is Shaping Iraq and the Middle East*, 1 leid., Candlewick: Walking books, 2014, 91
- Mehrdado Izady, „*Atlas of the Islamic World and Vicinity*“ , Gulf2000Project, <<http://gulf2000.columbia.edu/maps.shtml>> , žiūrėta [2018-11-19]
- Mella Jawad, *Kurdistan and the kurds a divided homeland and a nation without a state*, Rojava: Westen Kurdistan Association, 2004
- Montevideo Convention, „*Convention on the Rights and Duties of States*“. Montevideo, 1933, , <<https://www.ilsa.org/Jessup/Jessup15/Montevideo%20Convention.pdf>> [žiūrėta 2019-05-03]
- Nash Theodore, „*The Effect of International Oil Interests upon the Fate of Autonomous Kurdish Territory: A Perspective on the Conference at Sèvres, August 10, 1920,*“ International Problems 1– 2, 1976, 15
- Ostergaard-Nielsen Eva, *Transnational Politics: Turks and Kurds in Germany*, London:Routledge, 2003. 81-83
- Prunskytė Jurgita, „*Politinės teritorinės struktūros optimizavimas remiantis tautų apsisprendimo teise (Europos, Azijos ir Afrikos pavyzdžiu)*“. Magistro darbas, Vilniaus Universitetas: Geografijos ir kraštotvarkos katedra, 2011
- Robinson Piers, *The CNN Effect : The Myth of News, Foreign Policy and Intervention*, London:Routledge, 2005, 8
- Robert S. Price, AFP, „*US strikes on Syrian base: what we know*“, 2017, <<https://www.yahoo.com/news/us-strikes-syrian-know->> [žiūrėta 2019 05 12]
- Sanipkiran, *Kurdish-population-in-syria*, 2014, <<http://sahipkiran.org/2014/08/05/kurdish-population-in-syria/>>, [žiūrėta 2019 05 12]
- Shekofteh. A. Getting to Know the Kurds of Khorasan., 2013 www.rudaw.net [žiūrėta 2019-05-03]

- Steiner Barry H., *Collective Preventive Diplomacy : A Study in International Conflict Management*. NY:State University of New York Press, 2004
- Simon R., Tejirian E., Sick G., *The Creation of Iraq, 1914-1921*, Columbia University Press
- Strohmeier Martin., *Crucial images in the presentation of a Kurdish national identity : Heroes and Patriots, Traitors and Foes*. Leiden:Brill, 2003, 9
- Tamošiūnaitė Laima, ‘*Kurdu Tautinės Mažumos Turkijos Respublikoje (2003-2012m.) analizė*’. Magistro darbas, MRU, 2013
- Tejel Jordi, *Syria's kurds: History, politics and society*. London: Routledge, 2008, 38-51
- United Nations Statistics, *Demographic Yearbook 2017*, <https://unstats.un.org/unsd/demographic-social/products/dyb/> [žiūrėta 2019 05 12]
- Wendt Alexander, *Anarchy is what states make of it: the social construction of power politics*, 2 Leid. The MIT Press, 1992
- Wilson Woodrow „*Fourteen Points*”,
https://web.ics.purdue.edu/~wggray/Teaching/His300/Handouts/Fourteen_Points.pdf [žiūrėta 2019-04-16]
- World Statesman, *Constitution of The Republic of Turkey*, 88 straipsnis,
<http://www.worldstatesmen.org/Turkeyconstitution1924.pdf> [žiūrėta 2018 04 22]
- Wladimir van Wilgenburg, *Kurdistan 24: Syrian Kurdish leader reveals indirect negotiations with Turkey*
<http://www.kurdistan24.net/en/news/94818eed-413d-4e6c-934e-8d371c554496>, [žiūrėta 2019 05 12]
- Yekta Unuzuklu, *Kurdish Referendum*, < <http://yektauzunoglu.com/en/2017/08/27/kurdish-referendum/>>
 [žiūrėta 2019-04-26]
- Yildiz Kerim, *The Kurds in Iran : The Past, Present and Future*. London: Pluto Press, 2004
- Yildiz Kerim, *The Kurds in Iraq : The Past, Present and Future*, London:Pluto Press, 2007

1 PRIEDAS: XIX - XXa. Politiniai-istoriniai dariniai Kurdistano teritorijoje (kartoschema)

2 PRIEDAS: Dabartinė Kurdistanio politinė ir administracinė struktūra (Kurdistanio ribos – pagal M.R. Izady; Kiti kartoschemos parengimui naudoti šaltiniai: www.sipankurdistan.tripod.com; www.rferl.org; www.polgeonow.com)

SUMMARY

In my Master Thesis - „External Actors involvement in constructing political territorial entities of Kurdistan“ I examine the main objects of external powers behind of interventions in Kurdistan territory, Middle East. I presume that Kurdistan's territory is ethnically „unnaturally“ divided between four different countries – Iraq, Iran, Turkey and Syria, that signify different political status in these countries. During the 20th, Century, different periods –World Wars I and II, the Middle East became the battle ground for Great Power's expansionist policies. Seeking for natural resources and greater influence. During these periods kurds found themselves in a good position to transition from forgotten, unrecognized nation, to nation based territory entity. Especially during the World War I there were conditions given, when the dissolution process of Ottoman Empire had begun. Unfortunately during the wars, under certain circumstances, that most include external power abandonment, and not existing unity between kurds, kurds were able to establish their goal of statehood. Nowadays where the principle of non intervention is well established between states, and it is very hard to see the perspectives of independent Kurdistan statehood. However international actors fully support diplomatic measures for a possible negotiation process between conflicting sides. Iraq Kurdistan gave a good example how with diplomatic measures it is possible to act as full international member. However Iraq's Kurdistan prospects of becoming independent took a big hit,, when they decided announce referendum for independent Iraq Kurdistan.